РУСИН

www.rusynacademy.sk

RUSÍN r. XXXII, č. 2 / 2022

Наш 60-рочный юбілант, председа Общества св. Йоана Крестителя – Мґр. о. ЯРОСЛАВ ПОПОВЕЦЬ.

9 771339 548006 04

КУЛТУРА • ЛІТЕРАТУРА • ЯЗЫК • ІСТОРІЯ

• Красных 70-ых років ся дожыв перекладатель текстів із церьковнославяньского языка до русиньского літературного языка на Словакії, автор духовной поезії і прекрасных баёк, лавреат Премії Александра Духновіча за русиньску літературу, яку удїлює Карпаторусиньскый научный центер в США – ОСИФ КУДЗЕЙ. *Фотка: А. З.*

Председа Общества св. Йоана Крестителя о. ЯРОСЛАВ ПОПОВЕЦЬ ославив 60-ку

Народив ся 11. 2. 1962 в Стропкові, але своє коріня має у селї Ломне.

Ґімназію скончів в Стропкові, теологічну факулту выштудовав в Братїславі. Высвяченый на священика быв в 1985 р. в Пряшові владыком з Югославії – Славоміром Мікловшом. Ёго перша парохія была Крайня Быстра, де дїяв до року 2001, потім быв переложеный до Чірча, де быв душпастырём до року 2015. Од 2015-го р. є парохом села Чабалівцї. В манжелстві з п. Мартов їх Бог обдаровав семома дїтми. Історію свого роду описав в книзї *„Valkov zabudnutá domovina rodu Popovcovýchˮ*, выданов в роцї 2021. Отець Ярослав цїлу свою пасторацію заміряв на духовне зростаня свого русиньского народа. Ёго добрым приятелём уж од богословскых штудій, а потім і в пасторації, є о. Франтїшек Крайняк.

Редакція Ґрекокатолицького русиньского календаря 2022 ся о. Крайняка позвідовала на дакотры інтересны моменты з їх сполочного дїяня на церьковнім полю.

• Отче Франтїшку, де сьте ся першый раз спознали з о. Ярославом?

– У Братїславскій богословскій семінарії в р. 1980, кедь быв о. Ярослав тогды іщі лем штудент, приятый на Кіріломефодійску факулту.

• Сприятелили сьте ся такой?

– Такой. Ярослав любив церьковнославяньскый язык і обряд, знав по русиньскы а сміло ся голосив ку Русинам. На факулту быв в тім року приятый і родак зо Свідника о. Мілан Біланчік, штудент того самого духа як о. Ярослав. Попросив єм їх, жебы ня учіли по русиньскы, што они з охотов робили цїлый рік.

• Яка была тогды сітуація в семінарії?

– Професор о. Бобак нас вів ід любви ку церьковнославяньскому языку, а не быв за словацькый літурґічный язык. По ёго смерти ся професором літурґікы став о. Штефан Уйгелі. Він зачав учіти і по словацькы, а словацьку літурґію завів і до братїславской церькви. Самособов, тот тренд быв ініціованый церьковнов єрархіёв в Пряшові. Найвекшым арґументом было, же треба служыти і так, і так. То значіть – і Русинам і Словакам.

• Но Русинам не по русиньскы, но лем церьковнославяньскы?

– Так, кедь дахто з Русинів спомянув, же Русины бы мали мати по русиньскы, розорвав ся над ним міх арґументів, же русиньскый язык є лем діалект, не є кодіфікованый, мать слабу терміноло-

ОБСЯГ

Председа Общества св. Йоана Крестителя о. ЯРОСЛАВ ПОПОВЕЦЬ ославив 60-ку 1

Свідчітель віры і писатель ОСИФ КУДЗЕЙ одсвятковав 70-ы народенины 3

Проф. Др. Павел Роберт МАҐОЧІЙ: Припомянули сьме собі 290 років народжіня і 250 років смерти єпіскопа ІОАННА БРАДАЧА 5

Проф. Др. Іван ПОП, к. н.: Припомянули сьме собі 135 років од народжіня сполоченьского дїятеля АЛЕКСАНДРА БЕСКИДА 6

Мґр. Марек Ґай, ПгД.: Формованя ідентіты і сполоченьского статусу Русинів на переломі 19. і 20. стороча 7

ВЫШОВ ПРИРУЧНИК КУ ВЖЫВАНЮ РУСИНЬСКОГО ЯЗЫКА В СЛОВАЦЬКІЙ РЕПУБЛІЦЇ 10

Мґр. Михал ПАВЛІЧ, ПгД.: ПОЗДРАЛЇНЯ РУСИНІВ на рік 2022 ч. 2 13

Штефан Смолей: І наш край прекрасный, Краю наш прекрасный, Ту є моє місто, Не забудь!, Споминаня на домовину, Просьба за бідны дїточкы, Дякую ті, мамко 13

Марія Ґірова-Васькова: Родна земля, Найдорогша мати, Наша планета, Послїдній одказ, Чеканя на телефон 15

Людміла Шандалова: Нянїчку в небі, Прошу Тебе, Боже, Ангеличку мій, Бы-м ся не бояла, У твоїм світлї, За своїх, Кланям ся тебі, Душа моя 16

Осиф Кудзей: Популарность, Вызнаня, Крітіка, Фантом, Староновина, Різіко, Заосталость, Текст 18

Юрко Харитун: Мої жалї 19

Ґавриїл КОЛЄСАР: НАШ РУСКИ ЯЗИК У ШВЕТОВИМ РЕҐІСТРУ ЯЗИКОХ 23

Мґр. Михал ПАВЛІЧ, ПгД.: ДУХОВНА ПОЕЗІЯ ЛЮДМІЛЫ ШАНДАЛОВОЙ (2) 23

Споминаме на русиньского вытварного умелця АНДРІЯ ҐАЯ, котрый бы ся недавно дожыв 90 років 25

Припоминаме сі 90 років од народжіня а 15 років од смерти русиньского умелця ЮРІЯ КРЕСИЛЫ 26

Председа Народной рады Русинів Закарпатя ЄВҐЕН ЖУПАН: „Нихто не може підтримовати аґресора!ˮ 27

Выголошіня ОСРС односно сітуації на Україні 28

Выголошіня Світовой рады Русинів ку сітуації на Україні 28

Проф. Др. Павел Роберт МАҐОЧІЙ: Америцькый русиньскый вістник быв заснованый перед 130 роками 29

Споминаме на ЮРІЯ КОСТЮКА – з нагоды 110 років од народжіня 29

Мґр. Петро МЕДВІДЬ: Припоминаме собі 55 років од смерти Ґріґорія-Ігнатія ЖАТКОВІЧА – першого ґубернатора Підкарпатьской Руси 30

Проф. Др. Павел Роберт МАҐОЧІЙ: Юбілуючій науковець, професор ПЕТЕР ШВОРЦ 32

Юбілей професора ГЕНРИКА ФОНТАНЬСКОГО 32

• Главны протаґоністы Дяковной Службы Божой за 60 років жывота о. Ярослава Поповця дня 12. януара 2022 в Няґові: (зліва) о. Ігор Панчак, о. Володимір Панчак, п. Марта Поповцёва, о. Методій Біланчік, ЧСВВ, о. Ярослав Поповець, о. Мартін Костілник, о. Франтїшек Крайняк, о. Іван Барна і о. Мілан Ясик.

ґію, є вулґарный, не дасть ся ним проповідати на уровни і так подобнї... Отець Ярослав тото вшытко зазнав на своїй скорї.

• Тото тримало довгы рокы.
– Дакотры нежычливцї так арґументують доднесь.

• Знаме, же уж в р. 1981 сьте ся пустили до першых русиньскых перекладів. Мав на них частку і о. Ярослав?
– Отець Ярослав похопив потребу русиньского языка в пасторациї і цїлый жывот ся тримав той потребы. Были сьме все в контактї. В роцї 1981 єм быв даный на парохію до Рокытова коло Гуменного. Там єм зоставив малый ґрекокатолицькый катехізм про русиньскы дїти. Тот першый катехізм єм дав сконтролёвати богословам – Ярославови Поповцёви і Міланови Біланчікови. Ілустрациї до нёго зробив наш приятель в Братїславі Владимір Бабіц. В роцї 1984, кедь єм ся вернув із закаладной воєньской служ-бы, сьме тот Катехізм з Осифом Кудзеём доповнили а пустили ся до перекладаня Апостолів, Євангелиї, Тайн. Отець Ярослав быв высвяченый в роцї 1985. Од самого початку своёй священицькой службы быв з нами в контактї, жыво ся інтересовав о переклады, дакотры терміны з нами конзултовав а в пасторациї хосновав вшытко, што было переложене. Так то робить доднесь.

• Знаме, же о. Ярослав ся занимав писанём ікон.
– Занимав і занимать. Писати іконы зачав уж на першій парохії в Крайній Быстрій. Тот дар од Господа Бога красно розвинув а днесь видиме ёго іконы і в оріґіналній формі дереворїзеб. Окрем того, много років, уж за часів тоталіты, оправлёвав деревяны церькви і їх стародавны іконы і девоціоналії. Він і пан Михал Кость з Ладомировой в р. 1999 основали орґанізацію „Záchrana a obnova Národnej kultúrnej pamiatky – Drevené chrámy pod Duklou". Отець Ярослав Русинам і днесь захранює дорогоцїнности матеріалны і духовны.

• Не мав то легке.
– Нї, а ани не мать, бо іщі все не є серьёзно вырішена проблематіка русиньской пасторациї. Хоць русиньскый язык є кодіфікованый од року 1995 а церьковны переклады суть зроблены од Крещіня аж по погріб, охота компетентных прияти русиньскый язык як літурґічный є барз

спомалена. Но віриме, же ся дочекаме справедливости, а Русинам ся рівноцінно дасть тото, што їм належить.

• Отець Ярослав в своїм душпастырськім дїятельстві быв на трёх парохіях. Як ёго пасторацію видите вы?

– Было бы то на єдну грубу книгу. Істе є, же всягды, де о. Ярослав пасторовав, парохія духовно міцнїла, церьков была про вірників оазов покоя, меджі людми была гармонія, покій, радость з віры. Самособов, же в ёго жывотї были і тяжкы сітуації, но він жывов віров перемагав вшыткы напасти лукавого, а зістав вірный своёму сумлїню і народу. Нераз му в ёго душпастырськім намаганю нежычливцї вырвали весла з рук, но він весловав дале своїма руками, а звірену лодьку не охабив.

• А чудуй ся, світе, русиньска лодька плавать істо допереду...

– Плавать, бо єй керователём є сам Хрістос.

• Жычіме о. Ярославови ку ёго 60-ї много здравя і Божого благословлїня на многая і благая лїта.

– Няй Господь Бог выслухать вашу просьбу.

Здрой: ***Grekokatolîc'kyj rusîňskyj kalendar' / Ґрекокатолицькый русиньскый календарь 2022***

Свідчітель віры і писатель ОСИФ КУДЗЕЙ одсвятковав 70-ы народенины

Народив ся 24. 2. 1952 в Няґові, де пережыв цїлый свій жывот, де творив і де жыє доднесь.

Богабойны родічі му заскіпили до сердця віру в Господа Бога, котрой ся вірно тримав в молодости і тримле ся в старобі, а котра про нёго была жрїдлом хрістіаньского жывота. Як молодый хлопець в 1968 р. витав перед няґівскым храмом своїма першыма стишками владыку Гопка. Дух віры го провадив почас цїлого жывота, іншпіровав го народно і реліґійно. О ёго літературнім красотворіню красно пише русиньска писателька ПгДр. Марія Мальцовска в книзї Осифа Кудзея – *Байкарёвы думкы* (2009) і рецензентка ёго зборника баёк *Мудрость жывота* (2008) ПгДр. Кветослава Копорова.

• Двоми перекладателї реліґійной літературы із церьковнославяньского языка до русиньского літературного языка на Словакії: (справа) Осиф Кудзей і о. Франтїшек Крайняк при презентації книжкы Байкы-забавляйкы О. Кудзея в Пряшові.

Сам автор дакотры удалости свого жывота описав в саморефлексії „Моя сповідь" в книжках *Байкы-забавляйкы* (2008) і *Пацеркы* (2008). Аматерьскому театру в Няґові присвятив 15 років свого жывота. Ёго народны стишкы вышли в 10-ёх книжках (*Позн. часопису Русин: до року 2022 авторови вышло уже до двох десяток книжок).*

В р. 1981 го навщівив священик парохії Рокытів коло Гуменного о. Франтїшек Крайняк. Бісїдовали о потребі перекладу церьковных літурґічных книг з церьковно-славяньского языка до языка русиньского.

Редакція Русиньского ґрекокатолицького календаря 2022 ся о. Франтїшка позвідовала на дакотры інтересны моменты з їх зознамлїня ся і сполочного перекладаня церьковных текстів.

• Отче Франтїшку, де сьте ся першый раз спознали з Осифом Кудзеём?

– В роцї 1981 єм ся став душпастырём парохії Рокытів коло Гуменного. В Няґові єм мав доброго приятеля з теолоґічных штудій – Серґея Сметанку. Він знав о моїх пасторачных поглядах, же каждый народ бы мав мати богослужіня в материньскім языку, а так як мають Мадяры по мадярськы, Словаци по словацькы, Українці по українськы, так мають мати і Русины по русиньскы. Серґей мене завів ку Осифови Кудзеёви, котрый писав стишкы по русиньскы а про аматерьскый театрик в Няґові писав по русиньскы пєсы. Кедь єм му повів о задумі русиньскых церьковных перекладів, думка ся му любила і притакнув, же ся треба до того пустити. То ся і стало, кедь єм ся вернув із закладной воєньской службы в роцї 1984. Самоперше сьме оправили Малый ґрекокатолицькый катехізм про русиньскы дїти, котрый єм уж мав написаный за помочі богословів – Ярослава Поповця і Мілана Біланчіка. Потім сьме ся пустили до перекладаня Апостолів і Євангелій на недїлї і свята цїлого року.

• То было іщі перед революціёв.

– Так є. В роцї 1985 мене отець ордінарь Йоан Ґірка переложыв на парохію до Меджілаборець. Ту сьме переложыли Тайны: Крещіня, Міропомазаня і Вінчанку, тыж Молитву св. Ружанця а Крестну дорогу.

• Потім пришов рік 1989.

– Так. А по нїм в р. 1995 кодіфікація русиньского языка. Перед кодіфікаціёв сьме мали властну ґраматічну норму, но од р. 1995 сьме прияли офіціалну норму установлену Інштітутом русиньского языка і культуры Пряшівской універзіты в Пряшові. Можу повісти, же много оправлёвати не требало.

• Потім наслїдовали остатнї переклады.

– Гей. Днесь можеме повісти, же маме переложене вшытко потребне про пасторацію русиньскых вірників, од крещіня аж по погріб. Найвеце собі цїниме переклад Малого требника, Недїльной вечурнї, Літурґії оперед посвяченых дарів, Літурґії Йоана Златоустого, комплетного Нового завіта. Остатнїм нашым дїлом є Молитвенник, в котрім ся находять тропарї і кондакы на цїлый рік, молебены, акафісты, ружанцї, духовны піснї.

• Є то велике дїло. Таке не зробив ани Духновіч.

– Є то правда. Кедь ся споминають народны будителї Духновіч і Павловіч, я бы ку ним додав і Кудзея. (Позн. часопису Русин: але тыж у першім рядї і о. Франтїшка Крайняка).

• Часто сьме де-кого чули, же до русиньского языка ся не дасть якостно перекладати, бо язык не мать достаток потребных слов, же русиньска реч є бідна.

– Бідна не є, лем не є розвинута. Русины не мають свою державу, де бы тот процес ся наповно розвинув через школство, медії, інштітуції, денно-денне навчаня русиньского языка з позіції авторіты державы. У Русинів як бездержавного народа є то вшытко добровольне. Мы сьме тыж мусили розвинути теолоґічну терміноло ґію, требало вытворити із уже єствуючіх слов – новоформы. Так ся то робить в каждім языку. Особно собі думам, же терміноло ґію Нового завіта сьме розвинули пребогато і прецізно. А што ся тыкать Літурґії Йоана Златоустого, з перекладу бы собі могли брати приклад і іншы языкы. Но покорно собі усвідомлюєме, же ани нашы переклады не суть доконалы.

• Мать на перекладах частку і Інштітут русиньского языка і культуры?

– Мать. Множество слов сьме переконзультовали з доцентков Аннов Плішковов. Вшыткы

переложены книжкы сьме засылали на Інштітут русиньского языка і клултуры Пряшівской універзіты. Но мушу припомянути, же отцём церьковных перекладів є Осиф. Є то ёго язык, ёго штіл, ёго філолоґічне красотворїня. Коло Осифа русиньскый язык ся учів і я, бісїдую так, як мене научів Осиф. На церьковны тексты єм ся заміряв теолоґічно. Єм пересвідченый, же в них не є нияка теолоґічна хыба.

• Мать русиньскый літурґічный язык будучность?

– Єм пересвідченый, же мать. Тадь зато сьме 40 років робили тоты переклады, жебы ся хосновали і служыли духовным потребам віруючіх. В церьквах на русиньскых селах ани не пасує іншакый язык як церьковнославяньскый і русиньскый, котры народу не ніщать ани народну ідентіту, ани ёго культурне богатство. Но одповідность несе і верьхность Ґрекокатолицькой і Православной церькви. Ниякым способом бы не мала Русинам бранити мати церьковны обряды по русиньскы. Кедь ся так не стане, буде то велика культурна і реліґійна шкода, народностный грїх і пасторачна хыба.

• На чім ся робить теперь?

– На коректурї комплетного Нового завіта. Віриме, же в близкій добі го будеме мочі понукнути нашым вірникам.

• Жычіме Осифови ку ёго 70-цї много здравя і Божого благословлїня на многая і благая лїта.

– Няй Господь Бог выслухать вашу просьбу.

Здрой: Grekokatolîc'kyj rusîňskyj kalendar'/
Ґрекокатолицькый русиньскый календарь 2022

Проф. Др. Павел Роберт МАҐОЧІЙ, Торонтьска універзіта, Канада

Припомянули сьме собі 290 років народжіня і 250 років смерти єпіскопа ІОАННА БРАДАЧА

Іоанн Брадач (Bradacs Ioannes) нар. 14. 2. 1732 у Торисках тогдышнёго Угорьского кралёвства, теперь на теріторії Словакії, умер 4. 7. 1772 у Мукачові тогдышнёго Угорьского кралёвства, теперь на теріторії Україны. Быв василіаньскым монахом-священиком, педаґоґом і церьковным єрархом на Підкарпатьскій Руси.

По скончіню ґімназії у Спішскій капітулї і Левочі І. Брадач здобыв теолоґічу освіту в Тырнавскій албертіньскій колеґії. Быв высвяченый на ґрекокатолицького священика (1755) і служыв у парохії Росвиґова (теперь часть Мукачова), учів у Мукачовскій богословскій школї. У 1760 р. быв менованый архідіаконом Мукачовского катедралного собору а о два рокы пізнїше – іншпектором архіалных школ. В тім часї Мукачовска ґрекокатолицька єпархія была під юрісдікціёв римокатолицького єпіскопа Яґра. Намагаючі ся змінити сітуацію, у 1764 р. Єпархіална сінода посылать І. Брадача з „діпломатічнов" місіёв до влады Габсбурґской імерії у Віднї з цїлём канонічного узнаня і юрідічного одокремлїня Мукачовской єпархії од римокатолицькой єпархії Яґра. **Почас тых переговорів І. Брадач** (на фотцї зверьху) **здобыв тітул єпіскопа (1768), але Мукачовска єпархія здобыла статус незалежной адміністратівно-церьковной єдиніцї лем у**

1771 р. І. Брадач тыж зоставив і опубліковав про школярїв русиньскых школ „Букварь или руководїе хотящім оучитися письмены руско-славенскими книгъ" (1970, перевыданый в р. 1982, на фотцї зверьху). Затоже букварь быв основаный на книгах подобного характеру выданых выходнов (православнов)

церьковлёв, подля думкы цензора букварь мав проявы „схизмы“ (православія). З той прічіны імпереторка Марія Терезія приказала цїлый тіраж букваря сконфішковати і спалити (заховали ся лем три екземпларї). Єпіскоп тыж зоставив зборник молитв („зборникъ“), який тыж быв основаный на выходнім моделї. Обвиненый з невірности католицькій доґмі, І. Брадач мусив прияти присягу „на узнаня віры“. Тото вшытко мало неґатівный вплив на ёго здравя і выкликало предчасну смерть.

Література: Ю. Жатковичъ, „Іоаннъ Брадач: єпископ Мукачевской“, in *Мѣсяцословъ на 1898 годъ* (Ужгород, 1899), с. 41-44; A. Pekar, Bishop John Bradač: the Last Basilian in the Mukačevo Episcopal See“, *Orientalia Christiana Periodica,* XLIX, I (Roma, 1983) pp. 130-152.

Здрой: „Енциклопедія історії та культури карпатських русинів“ зоставителїв П. Р. Маґочія і І. Попа, Ужгород: Видавництво В. Падяка, 2010, с. 68-69, переклад із україньского языка: ***А. З.***

Проф. Др. Іван ПОП, к. н., Хеб, Чесько

Припомянули сьме собі 135 років од народжіня сполоченьского дїятеля АЛЕКСАНДРА БЕСКИДА

Александер Бескид (Олександр Бескид, Александръ Бескидъ, Alexander Beskid) нар. ся 15. 1. 1887 в Абауйсанто тогдышнёго Угорьского кралёвства, теперь на теріторії Мадярьска, умер 24. 11. 1975 у Кошіцях тогдышнёй Чехословакії, теперь на теріторії Словакії. Быв адвокатом, штатным урядником і сполоченьскым дїятелём меджі Русинами Пряшівской области і Підкарпатьской Руси.

А. Бескид ся учів у ґімназіях в Кежмарку в Пряшівскій области і в Будапештї, потім наступив на штудії на Правницьку факулту Будапештьской універзіты (доктор права і доктор філозофії, 1912). Робив як школьскый іншпектор у Дебреценї в Мадярьску (1912 – 1919) і на Підкарпатьскій Руси (1919 – 1924) по єй припоїню ку Чехословакії. Знамый быв як чоловік высокых принціпів. Тоты прінціпы дотримовав передовшыткым як сполоченьскый дїятель, незалежно од того, же ёго стрыко, Антоній Бескид, быв у функції ґубернатора Підкарпатьской Руси (1923).

У 1924 – 1938 роках А. Бескид служыв як начальник реферату про вопросы культуры, освіты і реліґії Підкарпатьской Руси. Снажив ся о розвой театру, пропаґовав толерантность в меджіреліґійных одношінях. Хоць быв віруючім ґрекокатолицькой церькви, помагав створити єпархію і діецезію про православных і евангелічных хрістіан на Підкарпатьскій Руси; ёго часто просили о поміч у вырішіню конфліктів меджі ортодоксныма і неортодоксныма Жыдами. У языковім сперечаню меджі русофілами, русинофілами і українофілами, котре стало інтензівнїше по 1936 р., А. Бескид занимав неутралну позіцію, зістав актівным прихыленцём вірности Чехословакії. Ёго кандідатура на функцію

віцеґубернатора, яку традічно обсаджовали Чехы, спочатку была одсунута президентом Е. Бенешом (септембер 1938). Лем по Мнїховскім

пактї Александер Бескид быв менованый за віцеґубернатора (1. 10. 1938), хоць в тім часї чехословацьке веджіня было в повній мірї замінене автономным підкарпатьскым урядом (11. 10. 1938). Доконця в тых новых условіях А. Бескид повнив задачі віцеґубернаторта почас дакількох тыжднїв. По вырішалнім переформованю федератівной Чехословакії (1939) А. Бескид пришов до Пряшова і понукнув свої службы словацькому штату. Кедь дістав неґатівну одповідь, перешов до Кошіць, котры тогды были частёв Мадярьска, де перебыв войновы часы. У 1945 р. робив короткый час у державній службі за обновліня Чехословакії, потім ся скоро на три десятьроча став легковажным позорователём жывота і комуністічного режіму.

Література: Stanislav Konečný, „Aleksander Beskid a Podkarpatská Rus do roku 1939“, in Miroslav Balcar, ed., *Vznik ČSR 1918 a Podkarpatská Rus* (Praha, 1999), s. 74-86; Stanislav Konečný, „A. Beskyd a politický vývoj na Podkarpatskej Rusi v druhej polovici tridsiatych rokov“, in. Mikuláš Mušinka, ed. *Zakarpatská Ukrajina v rámci Československa, 1919-1939* (Prešov, 2000), s. 215-222.

Здрой: „Енциклопедія історії та культури карпатських русинів“ зоставителїв П. Р. Маґочія і І. Попа. Ужгород: „Видавництво В. Падяка“, 2010, с. 50-51, переклад з українського языка: ***А. З.***

Мґр. Марек Ґай, ПгД., учітель професійного розвитку про русиньскый язык і літературу, Крайскый методічно-педаґоґічный центер в Пряшові.

Формованя ідентіты і сполоченьского статусу Русинів на переломі 19. і 20. стороча

Културне оброджіня Русинів другой половины 19. стороча під веджінём Александра Духновіча і Александра Павловіча помогло заховати усвідомліня русиньской народной ідентіты. І наперек тому ся в тім часї Русинам не подарило здобыти будьяку подобу автономії або здобыти стабілный народностный статус в рамках народів жыючіх в Угорьскім кралёвстві. Десятьроча по року 1867 было про Русинів окреме тяжке. Были то часы, коли угорьска влада реалізовала політіку тоталной мадярізації з наміріньём асіміловати народностны меншыны і перемінити їх на народно усвідомленых Мадярів. В наслїдку того угорьска влада заказала дїятельство русиньскых культурных обществ і поступно сістематічно елімінувала і навчаня русиньского языка у векшыні основных школ.

Конець 19. і початок 20. стороча ся в Австро-Угорьску цїлодержавно ніс в духу міцного народностного утиску і насилной мадярізації у вшыткых сферах. Што ся тыкать школства, за найнеґатівніше можеме поважовати імплементацію школьского закона ґрофа Алберта Апонія (1907), котрого главным цїлём было сістематічно мадярізовати школованя немадярьскых школярів.

Закон учітелім наказав будовати у школярів чутя приналежности ку мадярьскому народу і школы ся так стали найефектівнїшым, і заєдно законным інштрументом асімілачной політікы. Вшыткы писаны педаґоґічны матеріалы ся вели в мадярьскім языку. Тота судьба постигла і навчаня русиньского языка. Тогдышнїй став можеме подробнїше аналізовати на основі слїдуючіх фактів. **Од року 1874 ся на території выходной Словакії по русиньскы учіло в 247 школах, но рік 1907 быв якраз тым, коли ся поступно змінив їх навчалный язык на мадярьскый.** Кедь бы сьме слїдовати штатістікы з наступных років 1907 – 1912, спознаме, же сітуація ся змінила. На початку запроваджіня закона Апонія ся іщі на 68 школах учіло білінґвално (мадярьско-русиньскы), но поступно ся дочіста помадярчіли. Поменшало нелем чісло школ з послїднїх 23 на 9, але поступно ся редуковали і розмаїты алтернатівы і формы навчаня в русиньскім языку. Перед початком Першой світовой войны народностный жывот Русинів в Австро-Угорьску упав на найнизшу уровень у своїй історії. В будьякім прояві славяньского усвідомліня відїла влада небезпеченство, зато пронаслїдовала ґрекокатоликів, котры конвертовали на православіє. Русиньскы призвіска, але і родны мена были в документах змінены на мадярьскы. В наслїдку такого намаганя угорьской влады много Русинів, найвеце із рядів інтеліґенції (учітелі, ґрекокатолицькы священици) ся чудесно „перемінило“ на зановных угорьскых патріотів.

Парадоксно якраз наступны турбулентны історічны події по року 1914 змірнили тяжку судьбу дакотрых меншых народів і народностей мултікултурного но в мінорітній політіцї некомпромісного Австро-Угорьска.

Почас войновых років тісячі Русинів оддано служыли в австро-угорьскій армадї. Много їх умерло або утерпіло раны на выходнім фронтї або на смертоносных полях северной Італії. В тім часї ся меджі вояками русиньского походжіня шырила думка о потребі соціалных і політічных змін, котра тогды тяжыла Австро-Угорьско і векшыну европского контіненту. Єй практічным проявом была наконець революція в роцї 1917 в Росії. Войновы рокы принесли про Русинів і далшу велику траґедію. Од септембра 1914 до яри 1915 бівша часть габсбурґской Буковины і Галічі, враховано русиньской території была окупована Росіёв. В часї офензівы і наступного одходу російскых войск габсбурґскы уряды арештовали дакілько тісяч Русинів, котрых обвинили зо шпігунства і з колаборації з Росіёв. Арештованых посылали до концентрачных таборів, із котрых найгіршу репутацію мав Талергоф недалеко міста Ґрац в Австрії. Лем малохто днесь уж знать, же першый концентрачный лаґер в історії середнёй Европы быв габсбурґсков владов зрядженый праві з тым наміріньём. Арештованых было, окрем іншых, і скоро 2000 русиньскых інтелектуалів – ґрекокатолицькых і православных священиків, учітелів, освітніх дїятелів, але і много простых селян, котры ся поставили будьяков формов проти неправостям тогдышнёго політічного зряджіня. Многы із них умерли в наслїдку арештованя і з тым споєным голодом і хворотами. Так політічно, сполоченьскы і ідеолоґічно утискованый русиньскый народ пережыв і тоты тяжкы часы, а по войнї ся конечнї зачало розвидняти на лїшпы часы...

По скончіню Першой світовой войны в новембрї 1918 Австро-Угорьско перестало єствовати. Вопрос вырішіня інтеґрації Русинів в рамках державотворного намаганя ся наступницькых держав зачала ініціовати русиньска іміґрація в Америцї. Вопрос рїшіня політічной будучности своёй русиньской отцёвщіны русиньска іміґрація зачала актівно отворяти уж концём року 1917 і на зачатку року 1918. *Америцька народна рада Угрорусинів* отворено пожадує припоїня Карпатьской Руси – русиньской дїдовизны, ку формуючій ся Чехословакії. Під веджінём америцького адвоката русиньского походжіня Ґріґорія Жатковіча наконець підпорили думку автономной „русиньской державы" в рамках Чехословакії. Пропозіції Русинів ся цалком не наповнили, бо Чехословакія рїшыла намісто федералной справы апліковати централізованый модел. Президент і основатель новой державы Томаш Ґарік Масарік Русинам потвердив право на самосправу, в наслїдку чого ся на політічній мапі Чехословакії обявила нова провінція під назвов Підкарпатьска Русь з окремым ступнём саморяджіня, ці автономії, ґарантованой меджінародныма договорами (Ст. Жермен – 1919, Тріанон – 1920) і конштітуціёв Чехословакії (1920). Русины жыючі на северовыходї Словакії ся тогды основанём Чехословакії стали єднов із державных народностей. На роздїл од Русинів –жителїв Підкарпатьской Руси, Русины на Словакії в тім часї не мали штатут „державотворного народа". Были триманы лем за міноріту, котра мала у звязи з конштітуціёв окремы права на хосновання материньского русиньского языка в рамках школства і в сполоченьскім жывотї, а таксамо мали право на пропаґованя русиньской культуры. Напрямом ку тій ґрупі жытельства і в рамках новоосновааной державы ся формовало дакілько змін.

Перша ся дотуляла окреме політічной полемікы зъєдночіня території выходной Словакії заселеной Русинами з Підкарпатьсков Русёв. Самособов, раховало ся з тым, же у звязи з тым фактом ся Русины не выгнуть конфліктам у вопросах політічной лоялности і навчалного языка на школах з ту жыючіма Словаками, што ся веце-менше і скоро потвердило. Далшым гендікепом той ґрупы жытельства была дуже плана економічна сітуація. Русины навыше ани в часї другой декады 20. стороча не мали дефінітівно вырішеный вопрос властной народной ідентіты, што было наслїдком факту, же територія, на котрій жыли (тзв. Карпатьска Русь), была по розпадї Австро-Угорьска роздїлена меджі наступницькы державы – Чехословакію, Польско, Румунію і Мадярьско. Наперек комплікованій сітуації в політічній і економічній сферї можеме конштатовати, же в меджівойновім періодї доходить ку злїпшіню сітуації, главно в школстві. Видить ся, же протесты *Руськой народной партії* і пряшівского ґрекокатолицького єпіскопства, як і новоосновааного *Русиньского народного выбору* (1937) мали позітівный

вплив і на проблематіку освіты. **В році 1931, на початку другого десятьроча чехословацькой влады, было на северовыходній Словакії лем 111 основных школ, в котрых ся учів у даякій формі русиньскый язык. Наслїдно тогдышнє міністерство школства поволило на 59 основных школах, де ся дотогды учіло в словацькім языку, жебы таксамо учіли і в русиньскім языку. Зарівно на далшых 43 основных школах было заведжене навчаня русиньского языка мінімално на 3 годины тыжденно. В року 1938, курто перед початком Другой світовой войны, уж єствовало 213 основных школ, де быв русиньскый язык навчалным языком (170), або ся в них учіло в русиньскім языку дакілько предметів (43).**

Главне поставлїня в освітї Русинів в тых часах мало церьковне школство. Окреме важнов частёв пасторації ґрекокатолицького пряшівского єпіскопа, блаженого Павла Ґойдіча, ЧСВВ быв і розвиток церьковного школства. В меджівойновых часах єствовали в рамках Ґрекокатолицькой церькви школы вшыткых трёх ступнїв школованя – основны (простонародны, людовы), середнї (тзв. „мала семінарія" Ґрекокатолицькой богословской семінарії) і высокы (тзв. „велика семінарія" Ґрекокатолицькой богословской семінарії). На основі інформацій із схематізму з року 1931 было на теріторії єпіскопства 167 народных школ, причім державных народных школ было в тім просторї лем 24. І на тім порівнаню є явна ініціатіва блаженого єпіскопа Ґойдіча у сферї церьковного школства.

Дефінітівне рїшіня русиньского языкового вопросу на Словакії в меджівойновых часах было позначене незлагодов і традічно неєднотностёв інтеліґенції. Пропоновали ся мінімално 3 концепції, або лїпше повіджене, напрямы односно проблематікы єднотного фіналного літературного языка про Русинів – карпаторуськый, руськый і русиньскый. Самособов найсилнїшов фракціёв быв русиньскый напрям. **Запроваджаня русиньского языка до вшыткых сполоченьскых сфер, главно школства, найвеце підпоровало ґрекокатолицьке єпіскопство.**

Вызначным кроком блаженого єпіскопа Ґойдіча ся стало намаганя о штандартізацію літературного языка про Русинів, подля котрого ся мало учіти в церьковных школах. **Єпіскопскым писмом ся обернув на *Реферат Міністерства школства і народной освіты* в Братїславі в року 1930, в котрім жадав о доволїня учіти в тзв. карпаторуськім языку.** Быв то руськый язык доповненый многыма діалектізмами, у высловности ся хосновали містны формы, засоба слов походила із російского языка і з містного говорового языка, ґраматічны правила з російского а часточно і українського языка, враховано многых містных архаічных форм і суфіксів. Блаженый єпіскоп Ґойдіч ся наслїдно в проблематіцї зміны навчалного языка обернув і на *Міністерство школства ЧР* у Празї а два раз і на президента Т. Ґ. Масаріка – писмами із 14. марца 1932 і з 26. юна 1934. Неґатівны реакції єпіскоповых нежычливців із кругів ґрекокатоликів словацькой народности на тоты актівіты на себе не охабили довго чекати. Єпіскопа грубо обвинили із сепаратістічных актівіт і з намаганя ся о тоталне порусінізованя ґрекокатолицького церьковного школства. Відїли за тым задум єднак порусінізовати словацькых ґрекокатоликів, но і ініціатівы ку одторгнутю дакотрых країв выходной Словакії і їх припоїня ку Підкарпатській Руси. Актівіты русиньскых церьковных і політічных кругів в тім вопросї были імпулзом про актівованя сполку *Словацька ліґа*. Од року 1932 ся тот зачав інтензівно інтересовати конфліктом меджі блаженым єпіскопом Ґойдічом і представителями словацькых ґрекокатоликів. Порады і конґресы *Словацькой ліґы* односно вопросу рїшіня русиньско-словацькых спорів в рамках Ґрекокатолицькой церькви акцентовали окреме потребу зряджіня самобытного єпіскопства про словацькых ґрекокатоликів, котрого єпархіалны границї бы ся мали перекрывати з країньскыма. К наповнїню попысаного намаганя наконець нїґда не дішло, але наспак, папа Піус XII. блаженого єпіскопа Ґойдіча в роцї 1940 меновав за єпархіалного пряшівского єпіскопа, бо дотогды быв лем апостольскым адміністратором пряшівского єпіскопства. Словацько-русиньскы одношіня в рамках Ґрекокатолицькой церьвки так зістали і надале выострены і нерїшены. **Блаженый єпіскоп Ґойдіч быв отвореным застанцём самобытности русиньского народа, свої актівіты в дїлах справы єпіскопства, выховы і освіты в условіях орґанізованого церьковного школства напрямив ку комплексній стімулації статусу Русинів на выходній Словакії**. Правом го зато мож

тримати за найвызначнїшу особность русиньского народностного руху першой половины 20. стороча.

Меджівойновы часы принесли в процесї індентіфікації, едукації і сполоченьского етаблованя Русинів Словакії наістно многопозітівів. Ровиток русиньского народностного школства нукав перспективну будучность. Але **маразм Другой світовой войны і наслїдно наступ комуністічного тоталітного режіму концём 40-ых років 20 ст. на довгый час паралізовали далшый розвиток едукації Русинів, ба іщі веце, тоты події доцїлили ёго абсолутный заник. Політічны події кооордінованой денаціоналізації (заказу приголосити ся ку русиньскій народности) і декатолизації (заказу дїятельства Ґрекокатолицькой церькви) Русинів у Чехословакії в 50-ых роках 20. ст. їм як єдиній народности на довгы рокы заперли дверї в їх народно-усвідомлюючім процесї. Аж пізнїшы удалости по нїжній революції наштартовали много позітівных змін в народностній політіці.**

Здрой: ***Grekokatolîc'kyj rusîňskyj kalendar' / Ґрекокатолицькый русиньскый календарь 2022***

ВЫШОВ ПРИРУЧНИК КУ ВЖЫВАНЮ РУСИНЬСКОГО ЯЗЫКА В СЛОВАЦЬКІЙ РЕПУБЛІЦІ

Европска харта реґіоналных або мінорітных языків завязує орґаны к тому, жебы нам створили можности на пожадованя і приїманя інформацій і служеб в русиньскім языку, а то так в устній, як і в писомній формі.

Европска харта реґіоналных або мінорітных языків є договором Рады Европы, котрый хранить і підпорує, окрем іншого, русиньскый язык в Словацькій републіці. Тот **языковый приручник** вас проведе установлїнями харты, котры Словацька републіка повинна дотримовати в одношіню к русиньскому языку. Словацька републіка ани Харта лем самы не можуть ґарантовати захованя вашого языка. Главна одповідность лежыть на Вас. Русиньскый язык в Словацькій републіці пережыє лем тогды, кедь го будете хосновати каждый день – і всягды. Бо єдно є істе: язык, котрым ся бісїдує лем дома, в кухни, скорїше або пізнїше заникне. Зато не охабляйте Ваш язык лем дома: Тримайте ся Харты і схоснуйте вшыткы можности вжыванья русиньского языка і мімо вашого дому! Вжывайте го – захраньте го!

ЦЇЛЇ І ПРІНЦІПЫ

■ **Словацька републіка в одношіню к русиньскому языку на теріторіях, де ся хоснує, свою політіку, леґіслатіву і практіку, окрем іншого, будує на слїдуючіх цїлях і прінціпах:**

- узнаня русиньского языка як прояву культурного богатства;
- решпектованя ґеоґрафічной области русиньского языка так, жебы єствуюче або приготовлёване адміністратівне роздїлїня не пошкодило процес підпоры того языка;
- потреба ясного поступу в процесї підпоры русиньского языка з цїлём ёго утриманя;
- злегшіня і/або підпора устного або писомного прояву в русиньскім языку в публічнім і пріватнім жывотї;
- утримованя і розвиваня контактів у сферах вызначеных хартов меджі ґрупами хоснуючіма русиньскый язык і другыма ґрупами жыючіма в штатї, котры хоснують язык в ідентічній або близкій формі, а тыж надвязаня культурных контактів з другыма ґрупами в штатї, котры хоснують інакшы языкы;
- створїня адекватных форм і механізмів на навчаня і штудії русиньского языка на вшыткых вгодных ступнях;
- створїня выгод з цїлём помочі особам, котры не знають русиньскый язык і жыють в области, де ся тот язык хоснує, жебы ся го могли навчіти, кедь проявлять інтерес;
- підпора адекватных форм меджінародной выміны у сферах, котры реґулує тота харта про русиньскый язык, кедь ся хоснують в ідентічній або близкій формі в двох або веце штатах.

■ **Словацька републіка ся завязує елімінувати, покы так іщі не зробила, вшыткы непідложены роздїлы, выняткы, окліщіня або выгоды в процесї хосновання русиньского языка, котрых цїлём є знеґовати або**

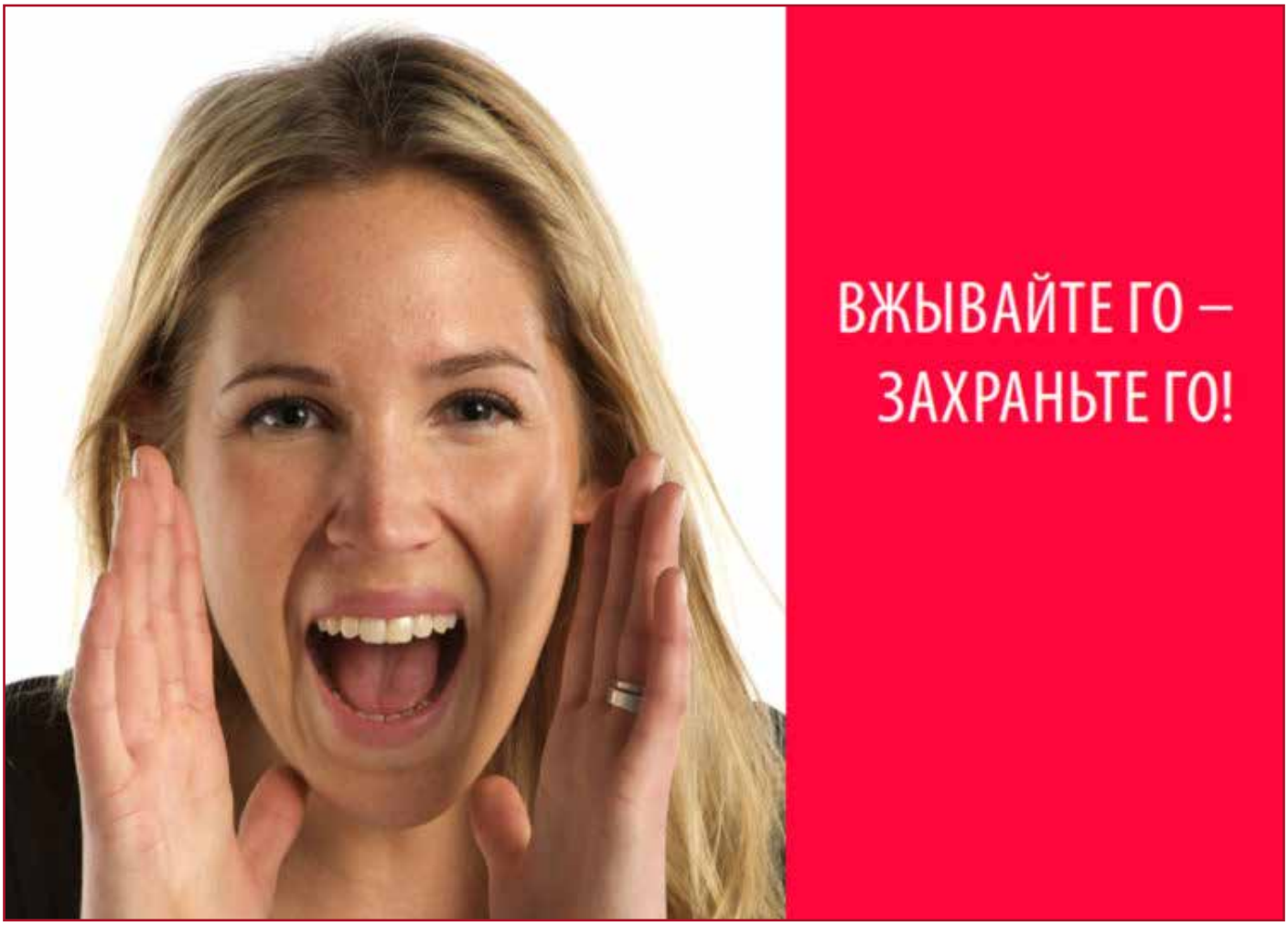

огрозити ёго утримованя і розвой. Приятя окремых кроків на хосен русиньского языка з ціlём підтримати рівноправность меджі вжывателями того языка і другым жительством, або кроків акцептуючіх їх шпеціфічны условія, не мож раховати за діскріміначны односно вжывателів розшыренішых языків.

■ Словацька републіка ся завязує підтримовати адекватныма средствами взаємне порозумліня меджі вшыткыма языковыма ґрупами в державі, а главно загорнути решпектованя, порозумліня і толеранцію к русиньскому языку до выховы і освіты реалізованой в штаті, а к уведженому приступу вести і масмедії.

■ При формованю політікы заміряной на русиньскый язык буде Словацька републіка брати до увагы потребы і желаня настолены ґрупами, котры уведженый язык хоснують.

■ В припаді потребы можуть основати порадны орґаны, котры бы помагали штатным орґанам у вшыткых вопросах, котры ся дотыкають русиньского языка.

ОСВІТА

■ У сферї освіты Словацька републіка бере за свою повинность на теріторіях, де ся русиньскый язык хоснує, подля сітуації того языка і без пошкоджіня навчаня штатного языка:

- забезпечіти, жебы переважна часть передшкольской выховы ся вела в русиньскім языку;
- забезпечіти, жебы переважна часть навчаня в основных школах ся вела в русиньскім языку;
- забезпечіти, жебы переважна часть навчаня в середніх школах ся вела в русиньскім языку; забезпечіти, жебы переважна часть навчаня в одборных школах ся вела в русиньскім языку;
- забезпечіти фінанції на штудії русиньского языка як одборного предмету універзітного і другого высокошкольского навчаня;
- забезпечіти, жебы ся русиньскый язык став предметом навчаня про дорослых або інтеґралнов частёв контінуалного навчаня; приняти крокы на забезпечіня навчаня історії і культуры, котры бы мали вплив на русиньскый язык;

▶ забезпечіти основну і далшу освіту учітелїв потребных на реалізацію тых кроків;
▶ створити єден або веце контрольных орґанів компетентных контролёвати реалізацію приятых кроків і проґрес досягнутый в уводжованю або розвою навчаня русиньского языка і выготовлїня періодічных справ о імплементації приятых кроків, котры будуть опублікованы.

СУДНИЦТВО

■ **Словацька републіка ся завязує в судных раёнах, в котрых кількость вжывателїв русиньского языка жыючіх на тій теріторії дає право прияти ниже уведжены крокы, выходячі із сітуації того языка і за условія, же хоснованя можностей уведженых в тім абзацу не буде судця розуміти як барьєру в реалізації справедливой юрісдікції:**
▶ в карнім процесї:
– ґарантовати обжалованому право хосновати русиньскый язык, і/або
– забезпечіти, жебы ся жадости і доказы, писомны або устны, не брали за нерелевантны лем зато, бо были предложены в русиньскім языку.
▶ в цівілнім процесї:
– забезпечіти, будьколи кедь є участник повинный выступити на судї особно, жебы міг хосновати русиньскый язык, а то без додаточного кельчіку про нёго, і/або
– доволити предложыти документы і доказы в русиньскім языку, кедь треба, то посередництвом тлумачників або перекладів.
▶ в процесї перед судами в справных дїлах:
– забезпечіти, будьколи кедь є участник повинный выступити особно перед судом, жебы міг хосновати русиньскый язык, а то без додаточного кельчіку про нёго, і/або
– доволити предложыти документы і доказы в русиньскім языку, кедь треба, то посередництвом тлумачників або перекладів.
▶ прияти крокы, котры забезпечать, же процедура в цівілнім і справнім процесї в русиньскім языку, предложіня документів і доказів в русиньскім языку і кажде потребне выужытя тлумачників і перекладів не буде значіти новый кельчік про доткнуты особы.
■ **Словацька републіка ся завязує забезпечіти доступ к найвызначнїшым внутрошштатным правным нормам в русиньскім языку і тым, котры ся дотуляють особ хоснуючіх тот язык, кедь даны тексты не были доступны інакшым способом.**

СПРАВНЫ ОРҐАНЫ І ПОСПОЛНЫ СЛУЖБЫ

■ На адміністратівных теріторіях штату, де кількость ту жыючіх вжывателїв русиньского языка дає право на приятя ниже уведженых кроків, і выходячі із сітуації того языка, Словацька републіка ся завязує, кедь є то можне,
▶ забезпечіти, жебы вжыватели русиньского языка могли предложыти устны або писомны жадости і дістати одповідь у тім языку.
■ Покы іде о містны і реґіоналны орґаны на теріторії, де жыє така кількость вжывателїв русиньского языка, котра дає право прияти ниже уведжены крокы, Словацька републіка ся завязує забезпечіти і/або підпорити:
▶ можность, жебы вжыватели русиньского языка могли предложыти устны або писомны жадости в тім языку;
▶ опублікованя урядных документів реґіоналных орґанів таксамо в русиньскім языку;
▶ опублікованя урядных документів містных орґанів таксамо в русиньскім языку;
▶ хосновання русиньского языка на засїданях містных орґанів, причім можнось хосновання штатного языка зістає захована;
▶ хосновання або перебераня традічных і справных містных назв у русиньскім языку, а кедь треба, то вєдно із назвами в штатнім языку.
■ **З оглядом на посполны службы (наприклад, вода і ґаз, одпад і ґіґієна, телефонны службы, публічный транспорт, цінтерї, бібліотекы, шпортовы центры, забавны центры) реалізованы справныма орґанами або нима уповноможеныма іншыма особами Словацька републіка ся завязує на теріторіях, де ся хоснує русиньскый язык, в залежности од ёго статусу і покы є то можне:**
▶ доволити вжывателям русиньского языка предложыти жадость в тім языку.
■ **З цїлём імплементовати высше уведжены установлїня Словацька републіка ся завязує прияти єден або веце із слїдуючіх кроків:**
▶ забезпечіти пожадованый переклад або тлумачіня, кедь ся пожадують;

(Продовжіня на 21. стор.)

ПОЗДРАВЛЇНЯ РУСИНІВ на рік 2022 ч. 2

Дорогы чітателї,

при погляді на удалости послїднїх років ся не може убранити думцї, же 21. столїтя не буде про людство легкым. Од природных катастроф, пандемії аж по теперїшню страшну войну на Україні. Што далше іщі принесе будучность, то нихто не знать, є але істым, же нас чекать іщі много скушок. А еднов з найважнїшых в сучасности переходить Україна.

Рихтовати літературу до другого Поздравлїня з оглядом на сучасну войнову сітуацію про мене не было легков задачов. А хоць кажду рубріку єм дотеперь прімарнї адресовав Русинам, днешня є єднозначно венована і вшыткым терплячім на Україні.

Вірю в силу слова і літературы. Уж лем выповідженым словом можеме як помочі і потїшыти, таксамо легко можеме ушкодити і уближыти. Зато єм ся снажив до днешнёго Поздравлїня выберати таку літературу, котра погладить душу і утїшить, одожене планы думкы і побавить. Выядрить любов ку своїй домовинї, народу або просто к чоловікови, котрый бы му мав быти найблизшым – к матери. То вшытко єм глядав в творчости ***Штефана Смолея****,* ***Марії Ґіровой-Васьковой****,* ***Людмілы Шандаловой і Осифа Кудзея****.*

Вірю тому, же русиньскы чітателї ся о тоты позітівны годноты докажуть подїлити з людми на Україні.

Мґр. Михал ПАВЛІЧ, ПгД., Центер языків і култур народностных меншын – Інштітуту русиньского языка і културы ПУ

Штефан Смолей

Не ганьб ся, Русине!

І наш край прекрасный

Велё з людей тужить
При морю сидїти
На плажах, і в морьскій
Водї ся мочіти.
Вогкым і соленым
Воздухом дыхати,
Шум вітру з морьскыма
Волнами слухати.
Відїти як сонце
За море западать
Як холодный місяць
В морьскій водї плавать.

Тужба ся не сповнить,
Мы море не маме.
Од моря далеко
На суші бываме.
Маме красны поля,
Лїсы – як бы море,
В котрых ся потїшить
І моє, і твоє,
І каждого сердце.

Хто раз до них зайде,
Істо в них про сердце
Потїшіня найде.
Маме чісту воду
В преградах і в рїках,
Плажы місто піску
На зеленых луках.
Мож там посидїти,
Мож там полежати,
Чістый, свіжый водзух
До сыта дыхати.
Суть красны сонечны
Запады, выходы
В нашім краснім краю,
Хоць без морьской воды.

І без моря наш край
Нам треба любити,
Хоць море не маме,
Добрї нам в нїм жыти.
Прекрасный є наш край
Нашой домовины,
Нашы горы, лїсы,
Поля і долины.

Краю наш прекрасный

Бескіде наш, горы,
Краю наш прекрасный,
Дякуєме тобі
За наш жывот щастный.

Ту твої чудесны
Поля і долины,
Рїчкы чістой воды,
Горы і рівнины.

Бо ту тыж твоїма
Горами, лїсами,
Тот пахнячій воздух
Одмала сьме ссали.

Ту звучать прекрасны
Слова нашой мамы,
Давныма віками
Про нас сохраняны.

Не даме їх взяти,
За ніч замінити,
Реч нашу няньківску
Будеме хранити.

Ту звучать найкрасшы
Нашы співаночкы,
Їх співають стары,
І малы дїточкы.

Летять, звучать они
Шырым нашым краём,
Потїшають сердця
Вшыткым добрым людём.

Ту жыли наш отець,
Дїдо і прадїды,
Ту, в тій нашій земли
Зістали їх слїды.
Схыль свою голову,
Клякний на колїна,
Поцїлуй ту землю,
То наша Отчізна.

Бескіде наш, горы,
Краю наш прекрасный,
Дякуєме тобі
За наш жывот щастный.

Ту є моє місто

Де єсь? Роздумуєш?
Ці-сь на справнім містї?
Мусиш сам згадати,
Собі одповісти.
Ці-сь на справнім містї,
Там, де бы-сь мав быти,
В радости, але і в смутку
Все охотный жыти.

Я – на справнім містї.
Так думам. Я то знам.
Де єм ся народив,
Зістану навсе там.
Ту є моє місто,
В моїм роднім краю,
Ту, на нашій земли.
Не забуду на ню.

Хоць не є богата
Земныма дарами,
Стою на нїй певно
Своїма ногами.
Хоць і нашым предкам
Богатства не дала,
Но зато і про них
Їх роднов зістала.

Любили єй таку,
Яков про них была,
Хоць їх в їх жывотї
Скромненько кормила.
І они ту жыли
Аж до своєй смерти,
І я єй не можу
Зрадити, одперти.

Она і про мене
Моєв роднов землєв,
І про мене грїє
Сонце тепло над нєв.

Не забудь!

Жывот чоловіка красный,
Но мать велё подоб,
Про ёго красу і добро
І ты сам дашто зроб.
Не чекай, же вшытко другы
Тобі мають дати,
Найдорогше уж ті дали
Твій отець і мати.
Істо ті дали, што могли
До жывота твого,
Добро, ласку, здравы рукы –
Значіть то так много.
Родічовске погладжіня
Руков велё стоїть,
О то веце, кедь є тогды,
Як тя дашто болить.

Не забывай, кадыль підеш
Ты своїм жывотом,
Ці їх стрїтиш, ці обыйдеш,
Зохабиш під плотом?
Жывот чоловіка красный,
Знай го пережыти,
Не дай ся звести з дорогы,
Котров бы-сь мав іти.
Треба тобі памятати,
Не треба забыти,
Без кого бы-сь на тім світї
Не жыв, не міг быти.
Раз ся застав в своїм згонї,
Постій, і подумай,
Ці єсь зробив вшытко,
што-сь мав,
Не забудь, не єсь сам!

Нескоро уж буде тобі
Слызы проливати,
Як не буде тых, кому-сь мав
За жывот честь дати.

Споминаня на домовину

Там, де в прекрасній долинї,
Там, за плотом, на рівнинї
Квіткы в траві росли
Потїхов мі были.
Де ня сонце скоро рано
Із спаня будило,
На постели із теплыма
Лучами гладило.
Де ня часто моя мамка
Руками гласкала,
Як малого на свою грудь
К собі притуляла.
Там зістала родна хыжа,
Моє родне село,
Де мі у моїм жывотї
Было все весело.

Часто чую в своїх думках
Спів пташків на полї,
Як мене за домовинов
Моє сердце коле.
Хоць уж і моє волося
Стрібром переткане,
Моє сердце споминати
Уж не перестане.

Просьба за бідны дїточкы

Боже, за бідны дїточкы
Спинам к тобі рукы,
Щі невинны, няй не терплять
Превеликы мукы.
Няй не вмерають з голоду,
І няй не хворіють,
Кедь ся народили на світ,
Няй з радости жыють.
Храньїх од вшыткого злого,
Они щі не жыли,
Проти ничіїм законам
Ся не провинили.

Свій жывот щі лем зачали,
Уж мусять вмерати.
Дай і їм радость з жывота
На земли спознати.
Чоловіка сердце болить
Із жалю над нима,
Вымінив бы і свій жывот,
За їх жывот з нима.
Хоронь дїти в цїлім світї
Од болю, терпліня,
Няй ся дожыють старобы,
І Твого спасїня.

Боже, за дїточкы в світї
Спинам к тобі рукы,
Щі невинны, няй не терплять
Превеликы мукы.

Дякую ті, мамко

Дакую ті, мамко,
За вшытко, як мамі,
За нелегкый жывот
Прожытый із нами.
Дякую за любов,
За ласкавы слова,
Же-сь про нас як мати
Все была готова.
Малых і великых
К собі притулити,
Руков погласкати,
Словом потїшыти.

Як сьме росли, дома
Сонце все не грїло,
Бо і в нашій хыжі
Вшеліяк ся жыло.
В радости і в бідї
Ты нам говорила –
Жыйте так, жебы-м ся
За вас не ганьбила.

Про жывот многому
Єсь нас научіла.
Дякую ті, мамо,
Же єсь про нас жыла.

Сміяла-сь ся на нас,
А в сердцї-сь плакала,
Як єсь нас із дому
В жывот спроваджала.

Хоць уж тебе не є
Довго меджі нами,
В думках я тя віджу
Все перед дверами.
Кілько раз приходжу
До нашого двору,
Віджу тя стояти
На дверях до дому.

Дакую ті, мамко,
За вшытко, як мамі,
Ты зістанеш жыти
Вічно меджі нами.

(Смолей, Штефан: Не ганьб ся, Русине!, 2005. Пряшів: Русин і Народны новинкы, ISBN 978-80-88769-58-2.)

Марія Ґірова-Васькова

Родне гнїздо

Родна земля

Земля наша родна,
Весміром што блудиш,
Лем ты нас єдина
ку собі притулиш.

Даш місто к жывоту,
К радости і щастю,
Згынути нам не даш
В годину найтяжшу.

Дякуєме, родна,
За плоды жывота,
Няй не вбуде нїґда
Із твоёй доброты.

Родне село

Село моє родне,
Село моє міле,
Якесь вже зістало
Страшно осиріле.

Запустїли горы,
Запустїли лукы,
Не слїдно вже ниґде
Ту робітны рукы.

Дворы, загороды
Забуйнїли травов,
Страшезна цливота
Заставлює вам кров.

Плакати ся хоче
Сердцю в тій пустотї,
Увірити не мож
Тій страшній нїмотї.

Стою серед двора
В розвалинах дому,
Прогварити слова
Уж не є ку кому.

Стратило ся вшытко,
Навікы пропало,
у Стариньскім жрїдлї,
В водї ся розмыло.

Лем водічка журчіть,
Чіста і прозрачна,
Її жрїдло взяти
Никому не дасть ся.

Тече собі красно,
Обмывать скалиска,
Здоровя приносить
По нашых сідлісках.

А мы, хоць з тяжобов
В сердцї одходили,
Думаме, же многым
К здоровю проспіли.

Найдорогша мати

Щастливы то дїти,
Щто щі мають матїрь,
Докы їх пригартать
І з ласков помагать.

Як її не буде –
Холодно нам буде,
У нашій хыжчінї,
В кажденькій кутинї.

Наша планета

Говорять, же Земля
Єдина планета,
Єдина з розквітом
Людьского жывота.

Але якого же?
Посудьте то самы,
Тадь чоловік страдать,
Што лем буде з нами?

Пекла ся допущать,
Траґедії брыдкой,
Ніщіть, рве, розбивать,
З глинов рівнать вшытко.

Зброю на ся вытяг
Не є ту радости,
Брат брата мордує
Без людьской мілости.

Народы не знають,
Де ся дїти мають,
З своїх родных обысть
В страху утїкають.

Кутик бы хотїли
На тій Земли найти,
Кутик, де бы могли
Благый жывот мати.

В спокою і в мірї,
В ласцї і радости,
Такый кутик найти
Де повно вольности.

Што ся поробило
На прекрасній земли?
Де людьскый розум є?
Хто приводить к смерти?

Плането єдина,
Земелько прекрасна,
Свїтить іщі людём
Ясна звізда щастя?

Люденькове мілы,
Треба ся збудити,
Розум до рук взяти
І зло не чінити.

Земля моя й твоя
Няй красны сны пряде,
Бо раз може прийти,
Же ся нам розпаде.

Послїднїй одказ

Плаче дївка в гаю,
Горенько нарїкать,
Свої довгы косы
Над водов розплїтать.

Не хоче уж дале
На тім свїтї жыти,
Кедь мілый одышов
До войны служыти.

Никого не має,
Сама ту зістала,
Їх велику ласку
Война розорвала.

Так вірила, бідна,
Же щастлива буде,
Же з мілым довєдна
Жывот перебуде.

Як двоє голубків
Міцно ся любили,
До конця жывота
Ласку сі слюбили.

Але кедь по роках
Ку мілій вертав ся,
До неприятельскых рук
В чуджінї дістав ся.

Загынув далеко
В пустыни, вертепах,
Своїй мілій не встиг
Зохабити одказ:

„Любив єм тя міцно,
Як Бог приказує,
Няй далшым жывотом
Щастливо путуєш.“

Чеканя на телефон

Боже, як недобрї
Кедь телефон нїмый,
Кедь ся в нїм не озве
Хтось дорогый, мілый.

Лем слово ся хоче
Частїше учути,
Абы сердце могло
Легше в грудёх бити.

(Марія Ґірова-Васькова: Родне слово, 2008. Пряшів: Русин і Народны новинкы, ISBN 978-80-887769-87-3)

Людміла Шандалова

Напю ся водічкы

Нянїчку в небі

Нянїчку в небі
я Твоя дїтина,
вію днесь Тебі
віночок без терня.

Вію Ті молитву
з квіточок веселых,
білобов напиту,
як крыла ангелів.

Про твою мілость
зо Сонця травы,
про правды дїло
з найвысшой Славы.

Дай ся мі, Нянїчку
напити з праміня,
што нїґда не сохне...
Я твоя дїтина.

Прошу Тебе, Боже

Складам ручкы ку молитві,
прошу Тебе, Боже,
дай мі дничок пережыти
як лем дїтя може.

Няй буде веселый, щастный
як мотыль у траві.
Твоїй тїшу ся приязни
як пчола пупаві.

Няй мене мамочка, тато
все тулять к серденьку,
я обіцям Тобі зато
молитву маленьку.

Ангеличку мій

Ангеличку, стражничку,
хочу тя молити,
возьмий ня за ручку,
вказуй мі, де іти.

Ангеле любенькый,
я іщі маленька,
напрям ня на дражку,
бо она узенька.

Може ся скрутити
до недоброй страны,
не дай мі зблудити,
Ангеле мій. Амінь.

Бы-м ся не бояла

О, Маріє, мати міла,
душічка мі звеселїла –
я молитву денно щіру
давам тобі на офіру.

Ангелы преславно поють,
благам Тебе, матїрь мою,
на охрану зошлий – дай мі –
єдного із крылочками.

Із небесіх мій Ангелик
буде при мі – при постели.
Рано, вечур... бы-м я, мала,
нічого ся не бояла.

У твоїм світлї

Подай мі, Господи, прошу,
у Твоїм світлї каждый день
быти,
дай ся мі грїти,
няй ся мі душа веселить,
няй ся мі окупать, овлажить,
ожыє,
няй ся оросить, дочіста умыє,
поклонить в найвекшій покорї,
де світло все горить –
там до тепла завіє,
мнягонько прикрыє.

Подай мі, Господи, прошу,
у Твоїм світлї каждый день
жыти,
дай ся мі грїти,
одожень мытаря,
няй ся мі любов пригварять,
облеч ня до чістой кошулї,
няй мене радость голубить,
дітхне ся, дотулить
в покої зо вшыткых стран
выгоїть з болестных ран.

Подай мі, Господи, прошу,
у Твоїм світлї каждый день
жыти,
дай ся мі грїти...

За своїх

Господи Боже,
Ісусе мілый,
молю ся ку Тобі
з превеликой силы.

За свою мамочку,
мать нїжне личенько.
Все мене пригорне
на своє серденько.

За свого нянїчка,
же є фурт веселый.
Возьме ня на ручкы,
цїлує на челї.

За свою сестрічку –
старшу о два рочкы.
Краснї мі зачеше
раненько варкочкы.

За свого братика –
у колысочцї є,
я го поколышу
сон ся му присниє.

Кланям ся тебі

Є така звізда,
што ясно світить.
Є таке слово,
што ку мі спішить.

Є така слыза –
про ня ся ллїє,
є теплый плащ,
што ня прикрыє.

Є свята мілость,
што мене спасить,
а добра вода
жажду угасить.

Любезне мено –
душу мі блажить,
жывот у правдї
вкаже на дразї.

Умыю сердце,
няй чісто мріє.
Кланям ся Тебі,
Преславна Маріє.

Душа моя

Господи мой, предвічный
Боже,
Творче неба і землї,
із Твоїх ангелі хтоже ня,
хтоже
поведе на путї земній?

Тяжко є, претяжко,
з Адама без рая
ходити за Ласков
од края до края.

Створивше мі тїло –
душа в нїм звязана.
Предивне то дїло,
предивне од Пана.

Тягобов склонена,
змачана од грїха,
од тугы зболена –
вє ся днесь до тиха.

Прагнувши покоя
квіточка у тїни,
цїла є несвоя
за людьскы провины.

Господи, Боже мой,
в Тобі мам надію,
же в світлї пречістім
душу сі умыю.

До біла, біленька –
без найменшой скверны.
Душа є маленька...
Няй перейде дверьми.

(Людміла Шандалова: Напю ся водічкы, 2020, Свідник: тота аґентура, ISBN 978-80-972058-7-4)

Осиф Кудзей

Замішка

Популярность

В природній фармі Пасія
стала ся вам сензація –
єдно Куря бройлерове
знесло яйце трикілове.

Вшыткы ідуть, ґратулують,
клічуть і телевізію,
єй редактор, Слимак Очко,
позвідовав ся Курочкы:

„Можете мі речі, пані,
же што мате далше в планї?"
Она рекла Слимакови,
же сниє о пятькіловім.

Потім Слимак дав до кута
мікрофон перед Когута:
„Повіджте нам і вы, пане,
якы мате далшы планы?"

Когут повів: „В першім рядї
зроблю конець тій парадї,
уж не знесу ганьбу таку –
дам Пштросови по дзёбаку!"

Часто тоты неморалны
тужать быти популярны –
не стулять ку собі ґамбы,
но дають на бубен ганьбу.

Вызнаня

Медвідь Кубо од Кремніцї
писав до Татер саміцї:
„Про тебе, моя розкошна,
зроблю можне і неможне –
в погодї і непогодї
піду по суху і водї
за тобов хоць на край світа,
жебы єм ся з тобов звитав...

Зыйдь долов під Чертовіцю,
прийду за тобов в пятніцю
дополїдне о десятій,
кедь не буде додж падати!"

Великы дїла є звыком
выконати лем языком.

Крітіка

Із фармы в Чаровнім Кругу
відять дві Свинї радугу
і зо зраком на радугі
єдна з них повідать другій:

„Но посмоть, мене поразить!" -
На рекламу суть пінязї,
а на лїпше їдло нїт.
Несправедливый то світ!"

Про істоту припоминам:
„Перлы не належать
свиням."

Фантом

Вечур по западї сонця
просила ся бездомовця
попід міст течуча рїка:
„Повідж, якый же тот
гурікан?"

„Знаш водічко, сила тота
вношать зміну до жывота –
приходить облестно, благо,
несе освіжіня з влагов...
По тім приємнім початку
зачне робити „порядкы",
а о даякый час на то
возьме сі дїти, дім, авто..."

Но а тым є пояснено,
же чом мать все женьске
мено.

Конець заграм до страчена:
Не за вшыткым злом є жена!

Староновина

По трёх роках робот тяжкых
іде домів Сомар
і просить ся Свинкы Сашкы:
„Што нового дома?"

На тот вопрос Свинка міло
одповіла ёму:
„Дома ся ніч не змінило,
вшытко по старому."

„Такый блуд мі повідати
ся ты не одважуй! –
Як єм ішов зарабляти,
жена была в тяжи..."

„То гей, была в другім ставі,"
притакнув му Веперь,
„но о то ту іде праві –
она є і теперь!"

З байкы о сомарьскій файтї
думку собі запиш:
Не вшытко є добрї найти
так, як то охабиш.

Різіко

На прогульцї в Мочаристім
гварить Глиста другій Глистї:
„Чом сьте днесь пришли лем
сама,
де мате свого Адама?
Є мі то чудне, бо вчера
мали сьте з собов партнера..."
„Не майте страх, є в погодї,
пустила єм го ку водї."
„Як то? Допустив ся хыбы?"
„Нї, вытягли го на рыбы."

Не пусть партнера „ку водї,"
так як то є теперь в модї,
бо на ся береш різіко,
же ті пропаде навікы.

Заосталость

Ословила Рыба Рака:
„Де ідеш, Клепетко?"
А одповідь была так:
„Допереду, тетко."

Рыба на то: „Нї, сусїде,
то скрат орьєнтачный –
ты допереду не ідеш,
бо маш ход опачный!"

Істо з властной
скушености
познате припады,
коли план до будучности
быв кроком дозаду.

Текст

Єдного дня в обывачцї
повідать Папаґай Мачцї:
„Коцур мі вчера повів,
же ты не любиш мій спів..."

Мачка покрутила хвостом
і рекла му цалком просто:
„Знаш, коли чую твій спів,
думам, же єсь одурів –
мелодія красна фест,
но уха мі рїже текст!"

Птах скрічав на повну
гортань:
„Ты тому розумиш чор-р-рта! –
Знаш чом то так є, і буде?
Бо текст діставам од
людей!!!"

Гріхом є бісїда пуста,
не бабрайме сі нёв уста.
З кого іде погоршіня,
чекать го плана одміна.

(Josif Kudzej: Zamiška, 2016, Свідник: Tlačiareň svidnicka, ISBN 978-80-972571-8-7, s. 4-11)

Юрко Харитун

Мої жалї

Кілько слов
хотять выповісти рукы,
кілько обняти звізд.
Зломены сны,
як з дїтинства
коник деревяный.
Хотять одтиснути мукы,
тяжкы як скала.
Не можуть,
бо трїска-острак
під нїхтём коле.
Зайду до Звалы,
до бабкы Липанї,
може найде зїля
на мої раны.

Мій край –
небо і рай.
Край малин
на ротї дївчат.
Край чорніць
на лицях.
Лем час летить
і без плахт.

xxx

Заграй мі
фарбами квіток,
што ростуть під Бескідом,
тихом липового цвіту,
пахом малин,
шепотом вітра.
Палцём забринькай
на струнї,
лем не грай,
прошу тя,
плачом рїкы не грай,
бо і гуслї
душу мають.

xxx

Над моїм гробом
не плач,
не квіль,
не садь лелії.
В зимі не будуть білы.
Гріб
сілёв посып,
не заросте мохом.

Треба йти,
Господи.
Пришов день такый,
мілостивый.
Йдеме як дугы огнуты,
мы двигли до тебе рукы.
Коло паркана йдеме в слызах,
Господи
мілостивый,
Захоронь нас.

xxx

Іщі вычістити
пішник до тебе,
Боже.
Не зашпонтати ся,
парадно йти,
без грїхів,
чістый і в душі,
але то мусиш посудити ты,
Боже
Мілостивый.

Все буду такый.
Лїпшый може тогды,
як зміню ся на порох.
Люблю зміны
формы,
не уніформы.
Може і попіль
потїшить ся урнї.
До того часу
треба іщі
высукати рукавы на сорочцї,
розсївати насїня до рядків,
вычістити пішник.

xxx

В загородцї
єдина єдна
сонечніця росла.
На сонце її перемалюю,
може
на мене ся усміє,
Дякую, Боже.

xxx

Цїлый світ
крутить ся зо мнов,
вішу як павук на павучінї,
як пергач під турнёв.
Няй крутить ся світ,
поскручам ся і я,
як з ябком їжак.
Залїзу до хыжчіны,
а ты Олено,
як веретено,
затанцюй менї.
Выберь мі із раны
склянчіну,
поскладам своїх днїв
мозаіку,
як дрыва під хыжу
до ракашів.

xxx

Коли співанка
пробудить ня із снів,
забуду на жалї,
забуду на гнїв,
што выливать ся,
як кыпяток за сару
і вже не хочу
сміхом вмерати
із свого жытя,
яке барз люблю.

xxx

На вірш до рядків
выберай слова,
як насїня на сїяня.
Дакотры слова
ненавіджу од душы,
найгіршы такы,
што про жалї пишу.
Потім менї
д о в г о
смутно.

xxx

Рїка має своє корыто,
іскеркы огень,
день має тїнь,
і ніч має темно.
А што маю я
вам не повім.
Із шпар думок
їх нихто не выгребе.
Завтра знесу з пода
стару куделю,
бо клоча на нїй посивіє,
ниткы на думкы спряду,
поскручам до клубяти,
бо сердце мі бє,
як на кроснах бердо.
Розповім вам,
Розповім,
лем ся напю воды
спід Бескіда.

xxx

Дайме волю слову,
няй тече як розпещена рїка.
Няй рїже як ніж
і бурять як буря.
Гладить.
ласкоче,
потїшить сердця.
Лем няй не западе
порохом у книжцї.

xxx

Коли колотять ся
в моїй душі
ненависть і злість,
не є лїпшых лїків,
як через зубы
процїдити
пару віршів.

xxx

Кебы ся час
міг заставити,
на час вернути назад.
Згадкы як гады на сонцю
звивають ся.
Поскручам ся і я,
як їжак до клубяти
і десь під планков
позберам свої ябка.
На лавочцї в садї
послухам кобылянок
колысанку.
Піпку нянькову
запалю в ночі.
В дымі не видно
зарошены очі.
Не плачу,
лем жаль менї
з гнїзда выпало пташеня.

xxx

Жалї тварь помалёвали,
зорвали з нёй
радость.
І чело переорали
зморщками
на старость.
Тяжко,
тяжко на світї –
на стїнї
в старім рамі
вісїти.

xxx

Сиджу на скалї.
Розсвічують ся факлї,
як лед студены.
Під нима ступляї
замулены піском.
Може потічкы
розгребуть мул,
найдуть дорогу до моря
і однесуть жалї,
жебы
не булькали
в сердцях.

xxx

Приложте мі на груди
груду студеного леду,
бо пече од жалїв,
як од жала пчіл.
Положте мі на гріб
книжку грубу,
мій памятник,
мій криж,
бо щастя ся выховзло
спід рук
як слиж.

(Юрко Харитун: Мої жалї, 2010. Пряшів: Русин і Народны новинкы, ISBN 978-80-89441-04-4)

ВЫШОВ ПРИРУЧНИК КУ ВЖЫВАНЮ РУСИНЬСКОГО ЯЗЫКА В СЛОВАЦЬКІЙ РЕПУБЛІЦІ

(Закончіня з 12. стор.)

▶ кедь є то можне, позітівно одповісти на жадости робітників посполных служеб, котры знають русиньскый язык, быти делеґованыма на теріторію, де ся тот язык хоснує.

■ **Словацька републіка ся завязує на основі жадости доткнутых особ доволити їм хоснувати або перевзяти призвіско в русиньскім языку.**

МЕДІЇ

■ **Словацька републіка ся завязує про вжывателїв русиньского языка на теріторіях, де ся тот язык хоснує і подля статусу того языка в розсягу, в якім суть урядны орґаны прямо або непрямо компетентны, мають правомочі або повнять в тій области даякы задачі, решпектуючі притім прінціпы незалежности і самостатности медій:**

▶ прияти вгодны крокы, жебы операторы верейноправного радія і телевізії понукали проґрамы в русиньскім языку;

▶ підтримовати і/або помочі реалізації періодічного высыланя пріватных радіёпроґрамів у русиньскім языку;

▶ підтримовати і/або помочі реалізації періодічного высыланя пріватных телепроґрамів у русиньскім языку;

▶ підтримовати і/або помочі вырабляти і шырити звуковы і авдіовізуалны творы в русиньскім языку; підтримовати і/або помочі основати і/ або утримати холем єдно періодікум выдаване на денній базї в русиньскім языку;

▶ єствуючі установліня о фінанчній підпорі і на выробу авдіовізуалных творів у русиньскім языку.

■ **Словацька републіка ся завязує ґарантовати слободу прямого прииманя радіо- або телепроґрамів із сусїдніх штатів у языку, котрый ся хоснує в єднакій або близкій формі русиньскому языку і не сперати переносу проґрамів радіо- і телестаніць зо сусїдніх штатів в уведженім языку. Дале ся завязує забезпечіти, жебы не настали ниякы оклїщіня слободы прояву і вольного току інформацій у пресї, котра хоснує язык в ідентічній формі або близкій русиньскому языку. Імплементація тых слобод може підлїгати законным оклїщіням.**

■ **Словацька републіка ся завязує забезпечіти, жебы інтересы вжывателїв русиньского языка мали заступліня, або жебы ся з нима холем раховало в орґанах, котры можуть створити в згоді зо законом з цїлём ґарантовати слободу і плураліту медій.**

КУЛТУРНЕ ДЇЯТЕЛЬСТВО І КУЛТУРНЫ ІНШТІТУЦІЇ

■ **В одношіню ід культурным актівітам і культурным іншітуціям – главно к бібліотекам, відеотекам, культурным центрам, музеям, архівам, академіям, театрам і кінам, як і к літературным творам і кінематоґрафічній продукції, к народній культурній творчости, фестівалам, культурному промыслу враховано, окрем іншого, схоснованя новых технолоґій – Словацька републіка ся завязує на теріторіях, де ся хоснує русиньскый язык, в розсягу, в якім суть урядны орґаны компетентны, правомічны або мають у даній сферї даяку роль:**

▶ підтримовати проявы і актівіты характерістічны про русиньскый язык, як і підтримовати розлічны приступы к продукції в русиньскім языку;

▶ в розлічных формах підтримовати в другых языках приступ ід творам створеным у русиньскім языку спомаганём і розвоём перекладательской роботы, дабінґу, пост-сінхронізації і выробов тітулків;

▶ підтримовати в русиньскім языку приступ ід продукції в другых языках спомаганём і розвоём перекладательской роботы, дабінґу, пост-сінхронізації і выробов тітулків;

▶ забезпечіти, жебы орґанізації одповідны за розвой і підпору розлічных форм культурных актівіт в адекватній мірї загорнули знаня і хосновання русиньского языка і ёго культуры до актівіт, котры орґанізують або котры підтримують;

▶ робити крокы з цїлём, жебы орґанізації одповідны за розвой і підтримованя розлічных форм культурных актівіт мали к діспозіції персонал, котрый добрї знає русиньскый язык і язык другых жителїв;

▶ підтримовати пряму участь репрезентантів вжывателїв русиньского языка при створёваню културных інштітуцій і плановању културных актівіт;

▶ помагати і/або злегшыти створіня єдного або веце орґанів компетентных зберати, архівовати і уводити або выдавати продукцію в русиньскім языку.

■ **В областях, де ся традічно не хоснує русиньскый язык, Словацька републіка ся завязує, кедь на даных теріторіях жыє достаточна кількость вжывателїв русиньского языка, забезпечіти можности, підпорити і/або забезпечіти вгодны културны актівіты або інштітуції або центры.**

■ **Словацька републіка ся завязує при імплементації своёй културной політікы в загранічу створити вгодный простор і про русиньскый язык і ёго културны проявы.**

ЕКОНОМІЧНЫЙ І СОЦІАЛНЫЙ ЖЫВОТ

■ **Односно економічных і соціалных актівіт Словацька републіка ся на цїлій своїй теріторії завязує:**

▶ елімінувати зо свого правного порядку вшыткы установлїня, котры без прічіны заказують або оклїщують хоснованя русиньского языка в документах звязаных з економічным або соціалным жывотом, главно в робочіх контрактах і в технічных документах, такых як інштрукції на хоснованя продуктів або інштрументів;

▶ заказати уводити додаткы, котры елімінують або оклїщують хоснованя русиньского языка в інтерных нормах фірем і в особных списах холем меджі вжывателями того языка;

▶ протестовати проти поступам, цїлём якых є одгварити особы од хоснованя русиньского языка у сферї економічных і соціалных актівіт.

■ **Односно економічных і соціалных актівіт Словацька републіка ся завязує, кедь урядны орґаны мають такы компетенції, на теріторіях, де ся хоснує русиньскый язык, і кедь є то можне:**

▶ забезпечіти, жебы інштітуції соціалной старостливости, як шпыталї, старобінцї і притулкы, давали можность приятя і старостливость у своїм языку тым особам, котры хоснують русиньскый язык, кедь даны особы потребують старостливость із здравотных прічін, внаслїдку высокого віку або з другых прічін.

ЧЕРЕЗҐРАНІЧНА КООПЕРАЦІЯ

■ **Словацька републіка ся завязує, же буде:**

▶ реалізовати платны двойсторонны і многосторонны договоры, котрыма суть вязаны і штаты, в котрых ся хоснує русиньскый язык в ідентічній або близкій формі, або кедь є то потребне, снажыти ся прияти такы договоры, котры бы мали підтримати контакты меджі вжывателями русиньского языка в приналежных країнах у сферї культуры, освіты, інформацій, одборной кваліфікації і цїложывотной едукації.

На доповнїня Харты можете выходити тыж з установлїнь **Рамкового договору на охрану народностных меншын**. Тым договором Словацька републіка підтримує створёваня вгодных условій, якы помагають особам, якы належать к народностным меншынам, **заховати і розвивати свою културу і основны знакы своёй ідентіты (язык, віросповіданя, традіції і културну дїдовизну)** і хранить тоты особы перед асімілаціёв. Рамковый договор ґарантує право хосновати мінорітный язык в публічнім жывотї і засягує до такых областей, як доступ к **учебникам**, право основати і вести свої властны **пріватны освітнї інштітуції**, право хосновати **хрестны мена** і уводити **назвы уліць** в мінорітнім языку, право розоставлёвати публічны значкы і написы пріватного характеру в мінорітнім языку, ефектівну **участь в публічнім жывотї** (враховано мімовладных орґанізацій) і підписованя **договорів** з другыма штатами з цїлём забезпечіти **охрану особ, якы належать к народностным меншынам.**

НАТРАФИЛИ СЬТЕ НА ПРОБЛЕМЫ?

Орґаны і общества, котры были в Словацькій републіці леґално створены, можуть Раду Европы упозорнити на проблемы звязаны з повинностями выпливаючіма з Харты, котры Словацька републіка прияла. Стімулы розлічного характеру мож послати на:

European Charter for Regional or Minority Languages
Council of Europe
F-67075 Strasbourg/Straßburg
minlang.secretariat@coe.int

Языковы приручникы были конціпованы так, жебы о каждім языку загорнутім до Европской харты реґіоналных або мінорітных языків принесли перегляд о платных про нёго установлїнях. Тот цівілны языковый приручник не замінює Харту. Точны формулації вшыткых установлїнь приятых окремыма штатами можете найти на інтернетовій сторінцї Рады Европы: http://conventions.coe.int. **Далшы языковы приручникы** ся поступно приготовлюють.

Гавриїл КОЛЄСАР, Торонто, Канада

НАШ РУСКИ ЯЗИК У ШВЕТОВИМ РЕҐИСТРУ ЯЗИКОХ

В недавних дньох сцигла вистка зоз Шветовей орґанизациї за реґистрованє язикох (SIL International) же 20. януара того року наш руски язик, хтори хаснуєме у Войводини одн. у Сербиї, реґистровани у ISO 639-3 медзинародним стандарду за язиково коди.

Наш руски язик (позн. ред.: **войводиньска варіанта русиньского языка**) у SIL International достал тробуквови код rsk а у спомнутим реґистру ше го водзи под назву Ruthenian. Тот тробуквови код нєшка значни прето же, як чаривни ключ, отвера дзвери приступу ґу етнолоґийним жридлом, линґвистичним листом, ґу важним архивом у швеце, хаснує ше го у каталоґийним систему библиотекох у швеце бо ше так оможлївює катеґоризованє нашого руского як окремного язика, коди ше часто хаснує у линґвистичней литератури, окреме кед назви язикох нєясни або двосмислово. Тоти коди ше барз широко хасную у компютерских и информативних системох, як цо то Интернет, дзе велї язики треба же би мали комплетну потримовку.

На основу того тробуквового кода ше може витвориц можлївосц за уношенє нашого руского язика до компютерох, значи, же би ше при инсталованю Виндовсох або Линукса могло вибрац и наш руски язик як опцию (од часу кед лансовани Микрософтов Виндовс 8 та надалєй ше дава подполна язикова потримовка у ISO 639-3 так як ше коди нових язикох одобрую). На познатей интернетовей шветовей енциклопедиї Википедия було яки шветови язик мож поставиц лєм теди, кед ма спомнути трословни идентификатор.

Инициятиву за реґистрованє руского язика у SIL International порушал новинар и публициста Гавриїл Колєсар зоз Торонта у Канади концом 2017 року. У зложеним процесу реґистрациї вельку помоц му дал др. проф. Михайло Фейса, по вокациї анґлициста, хтори з науковима фактами обезпечел финализованє реґистрациї, як и др. проф. Юлиян Рамач и мр. Гелена Медєши, шицки тройо познати линґвисти-русинисти.

Кед маме у оглядзе факт же нєшка ище вше вецей як 2 милиярди людзе нє можу читац тексти на своїм язику вец таку реґистрацию руского язика з Войводини, хтори хасную лєм 15.000 особи, у реґистре дзе шицки познати шветово язики можеме тримац за успих понеже ше наш язик нєодлуга найдзе на велїх информативних платформох як цалком ровноправни язик з тима найвекшима.

(Публікуєме в оріґіналї – войводиньскім варіантї русиньского языка.)

Мґр. Михал ПАВЛІЧ, ПгД., Інштітут русиньского языка і культуры Центра языків і култур народностных меншын Пряшівской універзіты в Пряшові, Словакія

ДУХОВНА ПОЕЗІЯ ЛЮДМІЛЫ ШАНДАЛОВОЙ (2)

(Дакілько позначок ку зборнику Напю ся водічкы.)

(Продовжіня з попереднёго чісла.)

З погляду учелу молитвы можеме повісти, же в зборнику ся находжають вершы-молитвы петічного і непетічного характеру. В петічных вершох ся найчастїше жадать або просить о Божу охрану в змыслї Божой притомности ці веджіня („*... на охрану зошлий – дай мі – єдного із крылочками.*“, с. 32), загнаня страху („*Бы-м ся не бояла*“, с. 32) або даколи іде лем о просте скромне желаня добрых снів: „*До нёй сничкы, Боже, / уткай мі. Ты можеш. / Лем ты можеш знати / як мі їх уткати.*“ (с. 16). Нїґда не йде о желаня або просьбу за дашто себецьке.

Субєкт тыж жадать од Ісуса угасити жажду по познаню, котра є характерна про дїтину спознаваючу світ: „*Ці мать небо влагу вічну? / Глядам одповідь. (...) Науч ня, Ісуску, правдї, / няй угашу смед.*“ (с. 10). Дїтя в Шандаловой вершох спознавать нелем фізічный, але і духовный світ, снажить ся найти одповідь на вопросы розлічных аспектів віры („*Ісуску міленькый, што значіть постити? (...) Як іщі, Ісусе, молить ся дїти-*

на? (...) Што іщі мі треба, Ісусе, робити?", с. 36). Положены вопросы суть снагов о потверджіня ці схваліня назорів дїтьского субєкту, указує ся, же субєкт є на справній дорозї і сам поступно приходить к познаню, же жыти з Богом і подля Бога є жыти честно і моралнї. Дїтьскый субєкт ся так венує себерефлексії і інстроспекції, пригварять ся непрямо і сам ку собі і упевнює в собі моралны цїнности і цности: *„Серденько моє / кротко ся тримай (...) Не впущай пыху / душічко моя*" (с. 22).

Вершы непетічного характеру выядрюють позітівны емоції як подякованя (родічі суть браны як пожегнаня, за котре цалком природно дякуєме Богу: *„При мамці за каждый дничок / Ісусе, дякую.*", с. 26) або радость з екзістенції – суть выядрїнём невинного надхніня дїтвака, котрый обявлює світ навколо і находить красу всягды коло себе. А хоць чоловік може в доспелости тото надхніня легко стратити, тот факт в книжці не є коментованый, зато і гармонічный тон цїлого зборника не є нияк нарушеный.

Може найтяжше ся выядрює ку квантітатівній сторінці молитвочок в зборнику, лірічный субєкт не можеме подробити зрахованю ці міряню довжкы, фреквенції або конзістентности молїня. В істім змыслї але можеме найти одповідь в постою лірічного субєкта к моліню. Дїтвак у Шандаловой вершах внимать моліня як дашто природне, каждоденне і подобнї як Бог притомне в каждій сторінці (людьской) екзістенції. Не значіть то, же бы к акту моліня приступовав як ку самозреймости, або рутінї без значіня ці глубшого пережываня, праві наспак. Іде все о акт комунікації, котрый мать велику годноту, а дїтвак собі то усвідомлює.

В подобнім дусї, часть вершів ся подобать формов або каденціёв класічній молитві (можеме спомянути напр. стих *Ангеличку мій* зачінаючій подобнї як знама молитва *Ангеличку, мій стражничку* і кончаючій словом *„Амінь*", с. 30; форма молитвы-просьбы *У твоїм світлї,* с. 40, ці подякованя за пережытый день в стиху *Молитва на каждый день,* с. 60). Шандаловой молитва але не є стріктнї вязана реліґійныма формулками або „сухов", „доспелацьков" важностёв. Вольный штіл молитвочок є подобный природному справованю дїтины – представлює скорше упрімну і безпосередню бісїду без даякых фалошностей або окрас ці *„ходжіня коло горячой кашы*".

В прінціпі так зборник выядрює думку, же така форма молитвы є леґітімна а цалком впорядку (тадь докаже то і мале дїтя!), і утверджує так чітателя, же Бог є все доступный про каждого з нас. Лем треба хотїти...

6. Заключіня

Зборник духовной поезії *Напю ся водічкы* поважуєме за єден з найлїпшых творів Людмілы Шандаловой. Уж у першых зборниках поезії про дїти, котры представлёвали просты вершы о звірятках, было ясне, же у авторкы є естетічна сторінка єй літературной творчости на высокім місці. Платить то і про *Напю ся водічкы* – старостливый выбер слов і вершованя, мінімалістічна красота ілустрацій і нічім ненарушены годноты заміру.

Цїлково можеме повісти, же зборник дїтьской духовной поезії Людмілы Шандаловой ся вызначує позітівнов наладов, гармоніёв і змірливостёв, не находжають ся ту вершы з неґатівныма емоціями як є гнів або жаль, але праві наспак, іде о выядрїня гармонічного одношіня ідеалізованой дїтиньской невинности ку божскому прінціпу. Можеме повісти, же верш *„Я щі лем дїтина, я знам лем любити...*" (с. 36) нелем точно описує дїтьску простоту, упрімность і нефалшованость, але єдночаснї доконало репрезентує цїлый выдареный зборник.

ЛІТЕРАТУРА

ANONYM. (2021). *Attachment theory.* [цїт. 2021-12-27]. Доступне з: <https://en.wikipedia.org/wiki/Attachment_theory>

FROESE, P. — JONES, R. (2021). The Sociology of Prayer: Dimensions and Mechanisms [online]. In: *Social Sciences 10: 15.* Dostupné na: <https://doi.org/10.3390/socsci10010015>

PETERKA, J. (2007). *Teorie literatury pro učitele.* Jíloviště: Mercury Music & Entertainment s.r.o., ISBN 978-80-239-9284-7, 346 s.

RÚFUS, M. (2014). *Modlitbičky.* Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo – Mladé letá, ISBN 9788010026012, 72 s.

RÚFUS, M. (2019). *Nové modlitbičky.* Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo – Mladé letá, ISBN 9788006006080, 94 s.

SLIVKOVÁ, I. (2021). K dvom básnickým zbierkam Eleny Chomovej-Hriňovej. In: Копорова, К. (ed.). *Studium Carpatho-Ruthenorum 2021. Štúdie z karpatorusinistiky 13.* Prešovská univerzita v Prešove – Centrum jazykov a kultúr národnostných menšín, Ústav rusínskeho jazyka a kultúry, ISBN 978-80-555-2863-2, s. 21-29.

Споминаме на русиньского вытварного умелця АНДРІЯ ҐАЯ, котрый бы ся недавно дожыв 90 років

29-го януара 2022 минуло 90 років од народжіня русиньского маляря, ілустратора і педаґоґа вытварного уменя Андрія Ґая. Векшыну свого творчого жывота пережыв родак із Сукова в Пряшові.

Народив ся Андрій Ґай у Сукові, в окресї Гуменне, 29-го януара 1932-го року. Закончів руську ґімназію в Гуменнім і далше штудовав у рр. 1952 – 1958 на Высокій школї вытварных умень в Братїславі. По абсолвованю высокой школы зачав робити в Пряшові як вытварный редактор українського часопису *Дружно вперед*. В рр. 1960 – 1973 робив на Педаґоґічнім інштітутї і Катедрї вытварной выховы Педаґоґічной факулты у Пряшові Універзіты Павла Йозефа Шафаріка в Кошіцях.

Од 1973-го року быв слободным умелцём. Курто учів і на Народній школї уменя і знова і на Катедрї вытварной выховы. Малёвав главно пейзажы, портреты, фіґуралны композіції, закутины країны. В періодї років 1960 – 1990 вытворив множество монументално-декоратівных творів у архітектурї, малеб на стїну, камінных і керамічных мозаік.

Андрій Ґай мав веце як 50 персоналных выставок і взяв участь на коло 150 колектівных выставках. У 1987 роцї здобыв медайлу *За розвой окресу Пряшів*. В тім самім роцї му была передана в Кошіцях *Премія крайского народного выбору* за камінну мозаіку. З нагоды ёго 80-ых народенин у 2012-ім роцї была му передана *Цїна пріматора міста Пряшів* за довгорочный і вынятковый вклад у области вытварного уменя і репрезентацію міста дома і за границями.

Андрій Ґай наперед выставлёвав дома і за границями як словацькый або як українськый умелець, но **по 1989-ім роцї ся припоїв ку далшым пряшівскым умелцям на выставках русиньского уменя.**

Андрій Ґай умер 15-го фебруара 2016-го р. в Пряшові. Мав 84 роки.

П. М.

Припоминаме сі 90 років од народжіня а 15 років од смерти русиньского умелця ЮРІЯ КРЕСИЛЫ

Юрій Кресила (Juraj Kresila) нар. 13. 4. 1932 у Михайлові тогдышнёй Чехословакії, теперь на теріторії Словакії, умер 22. 3. 2007 у Пряшові на Словакії. Быв русиньскым вытварным умелцём і высокошкольскым педаґоґом.

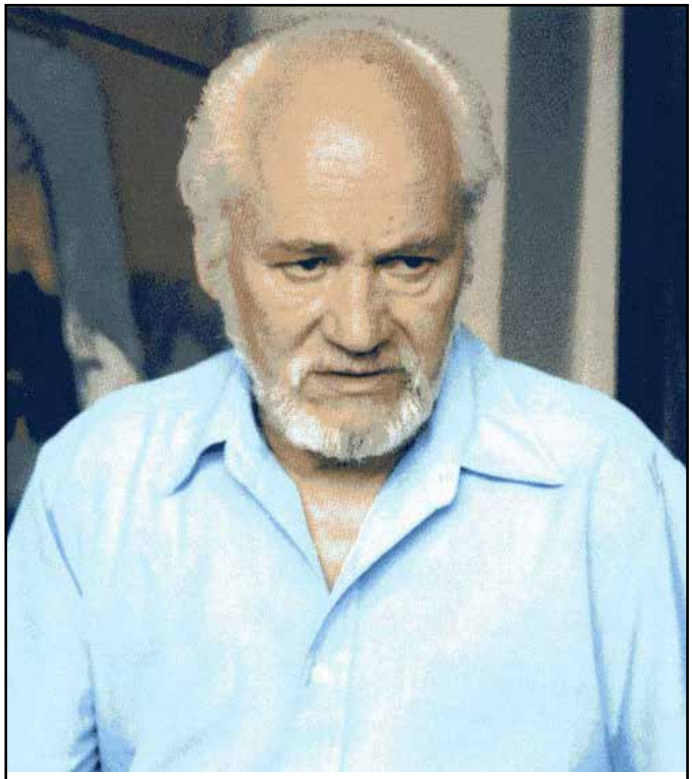

• *Юрій Кресила*

Ю. Кресила ся учів на Учіліщу вытварного і промыслового уменя в Угерьскім Градїщу на Мораві (1951 – 1955) і Высокій школї вытварных умень у Братїславі (1955 – 1961). На высокій школї быв ёго учітелём далшый русиньскый вытварный умелець Дезідерій Міллый.

Ю. Кресила учів малёваня на Філозофічній факултї у Пряшови Універтзіты П. Й. Шафаріка в Кошіцях (1961 – 1963, 1967 – 1978) і на Высокій школї вытварных умень у Братїславі (1978 – 1990), ту ся став доцентом в роцї 1978. Потім ся вернув до Пряшова.

Найвекшу славу Ю. Кресила здобыв за свої портреты, фіґуралны композіції і акты. Штіл умелця характерізують контрастны фарбы і ясны контуры. Майстер створив тыж мозаікы великого розміру про верейны будовы міст на выходній Словакії. В послїднїх роках малёвав главно закутины країны, де жыють Русины, а найвеце тіпічны деревяны церьковцї.

Почас років творчости ся представив на многых персоналных і колектівных выставках на Словакії і за єй границями. Од р. 1989 брав участь на выставках русиньскых вытварных умелцїв на Словакії і в загранічу. Меджі іншыма і на І. Біенале русиньскых маляріў у Шарішскій ґалерії в Пряшові, котра была частёв культурного проґраму 7. Світового конґресу Русинів в р. 2003.

Здобыв і ряд оцїнїнь, єдным із них была Премія председы Пряшівского самосправного краю у 2016 р.

Здрой: ***Мґр. Александер ЗОЗУЛЯК,*** *„Енциклопедія історії та культури карпатських русинів“ зоставителїв П. Р. Маґочія і І. Попа, Ужгород: Видавництво В. Падяка, 2010, с. 376, переклад із україньского языка:* ***А. З.***

• *Юрій Кресила: Портрет Федора Віца (знамого русиньского карікатуристы із Пряшова), 1973, оліи.*

Председа Народной рады Русинів Закарпатя ЄВГЕН ЖУПАН:
„Нихто не може підтримовати аґресора!“

24-го февруара 2022-го року в скорых ранных годинах з боку Російской федерації дішло ку нападу на Україну. Хоць Кремель говорив о „воєньскій операції“, котра мала быти „мірнов місіёв“, цілый світ є згодный в тім, же Росія зачала скуточну войну проти України.

Контактовали сьме председу Народной рады Русинів Закарпатя, Заслуженого лїкаря України, **Євгена Жупана** (на фотці), котрый нам дав коротке інтервю, жебы описати сітуацію і позіцію Русинів.

• Пане Євгене, яка моментално сітуація на Підкарпатю?

– На Підкарпатю, єднако як в цілій державі, є выголошеный войновый став. То значіть, же суть обмеджіня. Суть перерваны і роботы політічных і сполоченьскых орґанізацій. Робити теперь даякы засїданя не мож. Но в порівнаню з іншыма реґіонами України – выходныма ці централныма, мы маєме ту іщі покій. Правда, є мобілізація, будуть брати мужів у віці од 18 до 60 років і з нашой области. Обще сітуація є тяжка. Аґресія є аґресія. І нихто аґресію не може підтримовати! Без огляду на будьякы комплікованы дїла, на даякы невырішены проблемы, котры маєме. Они днесь суть другоряды в порівняю з аґресіёв і небезпеченством, котры суть у цілій державі.

• Вы теперь не годни скликати Народну раду Русинів Закарпатя, но Вы председа. Зато ся звідую Вас, яка бы мала быти русиньска позіція односно войны, котра зачала?

– Позіція є ясна. Мы Русины все проти войнї, проти аґресії. Теперь сьме сучастёв України. І то ясне дїло, же то наша держава. Коли нашу державу напав аґресор, ясне, же протестуєме проти того.

Хотїли бы сьме, жебы ся война чімскорше скончіла. Жебы собі політіци сїли вєдно і нашли компроміс. Жебы просто не гынули мірны жителї. Уж і так є много мертвых і матеріалных страт. Іщі раз, наша позіція є ясна – проти войны, проти аґресії.

• Вы робите в шпыталю. Як сітуація овплывнила Вашу роботу?

– Якраз теперь єм в роботї. Далше маєме продовжовати у нашій звычайній роботї – помагати хворым. Но маєме огранічіня, же будеме мусити перекладати даякы напланованы операції, і як буде треба, не дай Бог, будеме мусити першорядо помагати раненым. Маєме свої лїкарьскы обовязкы. Затля вшыткы робиме на своїх місцях. Вшыткы шпыталї фунґують. Маєме добры засобы лїків, котры бы сьме могли потребовати. Але покля будуть дале проходити боёвы атакы, сітауція ся може згіршыти і в шпыталях. І як видиме на выходї, апетіт аґресорів є доста великый.

• Якый Ваш одказ про Русинів у світї?

– Вшыткы бы мали вказати солідарность і поставити ся проти войны. Бо то не є біда лем про Україну, нелем про наш, або другы реґіоны. То є дзвонок-сіґнал, же таке може продовжовати а огрожовати і далшы державы. Аґресія, котра днесь іде, іде од єдного славяньского народа до другого славяньского народа. Таке тяжко бы было собі колись представити. І зато **Русинам цілого світа треба підняти свій голос проти того. Проти аґресії. Проявити свою солідарность з нами і з нашов державов Українов, в котрій мы теперь жыєме**.

То є наша земля. Нихто бы не хотїв стратити свою землю, жебы вмерали люде, жебы нашы близкы терпіли. Зато люде, котры днесь жыють в покійній, мірній державі, мали бы проявити солідарность, дати поміч. Будеме бізовно потребовати кров, лїкы, медічны матеріалы, але і фінанції.

Коротке інтервю вів: ***Петро МЕДЕВІДЬ, ЛЕМ.фм.***

Выголошіня ОСРС односно сітуації на Україні

Приносиме вам Выголошіня Округлого стола Русинів Словеньска односно сітуації на Україні, котре прияла президія 26-го фебруара 2022-го року.

„Дня 24-го фебруара 2022-го року Російска федерація напала на свого сусїда – Україну. Дану сітуацію слїдуєме із жалём, дїяня Російской ферерації не є лем дїянём проти Україні, але і проти демократічным і людьскым цїнностям, на котрых є збудованый світ по Другій світовій войні. Не є жадных похыбностей о тім, хто напав на кого, і хто ся лем бранить.

На Україні маєме нашу найвекшу русиньску комуніту. Нашы русиньскы братя і сестры днесь терплять вєдно із вшыткыма жылелями України, котры ся боять о свої жыноты, жыноты своїх близкых, родічів, дїтей. Хоць Русины доднесь не были Українов, як єдинов країнов, узнаны за окремый народ, не суть їм признаны їх народностны права, тым найважнїшым про нас теперь є закончіти войну, вернути мір, жебы не вмерали невинны люде.

Округлый стіл Русинів Словеньска высловлює свою солідарность нашым русиньскым братам і сестрам на Україні. Свою солідарность єдночасно высловлюєме вшыткым жылелям України, цїлій українській державі. Думками сьме з вами. Ваш біль прожываме з вами. Вашы слызы суть і нашыма слызами. Русины все были проти войні, проти аґресії. І теперь ясно одсуджуєме аґресію і сьме проти войні, котру зачала Російска федерація.

Просиме вшыткых, котры будьякым способом годни помочі людём з України – людём, што днесь прожывають найгіршы часы, жебы так зробили.

Гуманітарна поміч в подобі фінанчного дару на рахункы орґанізацій, котры уж про Україну выголосили збераня грошей на куплїня потребного товару, якый ся уж зберать про утеченцїв або ся везе прямо на Україну, ці понука притулку про утеченцїв, котры будуть приходити, є днесь тото найменше, што можеме зробити.

Памятайме на то, же война на Україні є огрожінём міру і слободы нелем про Україну, але про цїлый світ. Маєме надїй, же собі то усвідомлюють і світовы лідры, і чімскорше найдуть одповідны діпломатічны рїшіня, жебы войну заставити. Желаме Україні і світу мір!“

Петро МЕДВІДЬ, ЛЕМ.фм

Выголошіня Світовой рады Русинів ку сітуації на Україні

Приносиме вам Выголошіня Світовой рады Русинів односно сітуації на Україні, котре прияли членове рады на своїм засїданю в Переґу Маре, в Румунії в суботу, 26-го фебруара 2022-го року.

„Світова рада Русинів высловлює солідарность Україні, хоць до днешнёго дня Україна Русинів як народность не узнала. Русины на Україні жыють і самы свідчать о тій траґедії. В тых днях сьме ся стали свідками воєньской атакы на Україну з боку Російской федерації, з котров нихто з цівілізованого світа не може быти згодный. Солідарізуєме з нашыма людми, як і з іншыма народами, котры жыють на Україні. Світова рада Русинів і надале зістає вірна своїй місії – репрезентації русиньской ідентіты в країнах, де жыють Русины. Зато і надале потребуєме од влады України, жебы узнала Русинів і їх права на основі Рамкового договору, котрый Україна підписала 1-го фебруара 1995-го року і котрый здобыв платность 1-го мая 1998-го року. Мы і надале жадаме, жебы План кроків рїшіня проблемів Українців-Русинів приятый 7-го октобра 1996-го року і підписаный віцепремєром України І. Ф. Курасом быв анулованый. Надїяме ся на якнайскорше і мірове вырішіня даного конфлікту.“

Проф. Др. Павел Роберт МАҐОЧІЙ, Торонтьска університа, Канада

Американскый русиньскый вістник быв заснованый перед 130 роками

„Американскій русскій вѣстникъ“ („Amerikansky russky viestnik“ – найстаршы новинкы, котры ся выдавали найдовше зо вшыткых русиньско-американскых новинок (1892 – 1952). Быв то офіціалный друкованый орґан Унії („Обєднання“) ґрекокатолицькых рускых (позн. ред.: розумій – русиньскых) братств із центром в м. Гомстед (штат Пенсілванія).

До 1926 р. ся друковав окреме кіріліков (русиньске выданя) і латиніков (славяньске выданя). Вершыну досяг у 20-ых роках 20. ст., коли выходив трираз до тыждня у кількости 40 тісяч фалатків. Ёго редактором-заснователём быв (1892 – 1914) **Павел Жатковіч**. Меджі вплывных редакторів належали тыж **Михайло Ганчін** (1914 – 1920), **Джордж (Юріон) Теґзе** (1920 – 1929), **о. Стефан Варзалій** (1929 – 1936) і **Михайло Роман** (1937 – 1952).

Почас свого єствованя новинкы бранили русиньскы інтересы, стояли проти пробам Українців з Галічі, котры ся снажили здобыти перевагу в ґрекокатолицькій церькви в США; новинкы таксамо ставали на обрану права священиків женити ся і на підпору іншых традіцій выходного обряду, якы были нападжены Ватіканом. **По Першій світовій войнї „Американскій русскій вѣстникъ“ підпоровав припоїня Русинів ку Чехословакії, але пізнїше, зато же чехословацька влада не зреалізовала свої обіцянкы одностно автономії Підкарпатя, ставляли ся ід нїй крітічно. Ведучі новинок выступали тыж проти припоїню Підкарпатьской Руси у 1945 р. ід Совєтьскому союзу.**

У 1952 р. намісто русиньскоязычного выдання „Американскій русскій вѣстникъ“ зачали выходити анґлоязычны новинкы „Grek Catholic Union Messenger“ (1952 – 1992).

Література: Paul Robert Magocsi, „The Carpatho-Rusyn Press“, in Sally M. Miller, ed., *The Ethnic Press in the United States* (Westport, Conn., 1987), pp. 15-26; James M. Evans, *Guide to the Amerikansky Russky Viestnik,* Vol. I: *1894 – 1914* (Fairview, N. J., 1979); Robert A. Karlowich, *Guide to the Amerikansky Russky Viestnik,* Vol. II: *1914 – 1929* (New York, 1999).

Здрой: „Енциклопедія історії та культури карпатських русинів“ зоставителїв П. Р. Маґочія і І. Попа, Ужгород: Видавництво В. Падяка, 2010, с. 7-8, переклад із україньского языка: ***А. З.***

Споминаме на ЮРІЯ КОСТЮКА – з нагоды 110 років од народжіня

Юрій Костюк (Juraj Kosťuk, псевдонім: Юрій Костё) нар. 3. 3. 1912 у Сірмі (Дротинцї) тогдышнёго Угорьского кралёвства, теперь на теріторії Україны, умер 12. 7. 1998 у Пряшові на Словакії. Быв музикантом, педаґоґом, фолклорістом і хормайстром на Підкарпатьскій Руси і в Пряшівскій области.

По скончіню Мукачовской державной коедукачной учітельской семінарії (1927 – 1931) Ю. Костюк ся учів у дакількох початковых школах Підкарпатьской Руси. Желаючі учіти музику на высшій уровни, зматуровав і здобыв діплом Мукачовской ґімназії (1935), наслїдно пішов штудовати музику на Універзіту Карлову і Штатну конзерваторію у Празї (1938). Потім учів музику в Ужгородї і в Празї (до року 1947), аж докы не скончів штудії на Універзітї Карловій в Празї.

На Словакію пришов в роцї 1948. Зачав вчітелёвати в розлічых школах Пряшова. В роках 1958 – 1977 учів у Пряшові в рамках Універзіты П. Й. Шафаріка у Кошіцях, де ся в роцї 1966 став доцентом.

Ю. Костюк ся став знамым главнї зато, же в роках 1929 – 1978 заложыв выше 40 аматерьскых фоклорных ансамблїв на Підкарпатьскій Руси і в Пряшівскій области. Быв закладателём „Українського народного ансамблю пісні і танцю у Меджілабірцях“ (1953). Тот фолклорный колектів быв попередником „Піддуклянського українського народного ансамблю (ПУНА)“. У роках 1956 – 1957 быв ёго умелецькым ведучім-сполузасновательём. Векшына репертоару аматерьскых і професіоналных ансамблїв, котры Костюк заложыв была взята із ёго обсягово великых зборників і обробок русиньскых народных співанок, з якых много вошло до слїдуючіх публікацій: **„Народнѣ пѣснѣ подкарпатскихъ русиновъ“** (1944), **„Пісні для дитячого-жіночого хору“** (1952) і **„Українські пісні Пряшівського краю, том І“** (1958) (Позн. ред.: Были то русиньскы співанкы, але в тім часї у Чехословакії Русины не были узнаны.)

Скомпоновав дакілько кантат, якы тематічно были звязаны із сучасным жывотом русиньскых земель: **„Токаїк“** (1949), **„Вітчизно-мати“** (1957) і **„Прапор наш багряний“** (позн. ред.: ?!) (1958).

Література: Володимир Любимов, *Ю. Ю. Костюк* (Пряшів, 1982).

Здрой: ***Проф. Др. Павел Роберт МАҐОЧІЙ,*** *„Енциклопедія історії та культури карпатських русинів“ зоставителїв П. Р. Маґочія і І. Попа, Ужгород: Видавництво В. Падяка, 2010, с. 365, переклад із україньского языка:* ***А. З.***

Мґр. Петро МЕДВІДЬ, ЛЕМ.фм

Припоминаме собі 55 років од смерти Ґреґорія-Ігнатія ЖАТКОВІЧА – першого ґубернатора Підкарпатьскої Руси

Кебы сьме мали спомянути лем єдного чоловіка, котрый ся найвеце заслужыв о то, жебы Русины з їх теріторіями были припоєны ід Чехословакії, пак бы то бізовно быв Ґреґорій Жатковіч.

Бывшый правник General Motors, родак із Підкарпатя (позн. ред.: нар. в селї Голубине 2. 12. 1886), поставив ся до веджіня Америцькой народной рады Угро-Русинів, і о чехословацькім напрямі доказав пересвідчіти так америцьку русиньску діаспору, як і домашнї народны рады, котры были у вопросї будучности поглядово розділены, і котры наконець подарило ся соєдинити до єдного політічного блоку.

Навеце, то быв якраз Жатковіч, котрый за русиньску чехословацьку будучность лобовав так в Америцї на найважнїшых в тім часї подіях, як і на мірных переговорах у Франції.

Жатковіч став, дало бы ся повісти смотрячі на ёго заслугы, логічно першым ґубернатором Підкарпатьскої Руси. Но ґубернаторованя тырвало лем короткый час. Точно перед сто роками зачав Ґреґорій Жатковіч „одходити“.

Призначіня за ґубернатора

29-го фебруара 1920-го року была прията Конштітуція Чехословацькой републікы, котра зачала юрідічно дїяти о дакілько днїв пізнїше, 6-го марца.

Хоць автономія Підкарпатя была записана в конштітуції, была і предметом мірного договору з 1919-го року, і выменованя ґубернатора быв логічный крок, но реаліта была інша.

Підкарпатьска Русь дістала функцію ґубернатора. **За першого быв выменованый Ґреґо-**

рій Жатковіч. Стало ся так 5-го мая 1920-го року. Но реалны правомочі были і по выменованю Жатковіча за ґубернатора в руках чеського урядника, віцеґубернатора Петра Еренфелда. Віцеґубернатор быв прямым надрядженым вшыткым цівілным державным урядам, быв посередником про контакты меджі чехословацьков владов і урядами Підкарпатьской Руси, і сполупідписовав вшыткы ґубернаторовы акты.

Віцеґубернатор мав і окремы правомочі, міг ся в будьякім припадї докликати на владу. **Было лем вопросом часу, коли меджі ґубернатором Жатковічом і віцеґубернатором Еренфелдом дійде ку нерішытельным конфліктам, што ся наконець і стало. Навеце, жадна автономія Підкарпатьской Руси, на котру ся Жатковіч надіяв, не приходила.**

Абдікація „на капітолы“

Ґріґорій Жатковіч в марцу 1921-го року, по десятёх місяцях од наступу до своёй функції, вырішыв абдіковати. Но цілый процес ся тїгав дакус довше, кедьже Прага демісію ґубернатора не хотїла прияти.

Быто то 16-го марца, кедь Жатковіч подав демісію. В писмі пояснив президентови Масарікови, якы были прічіны того кроку. Демісія представлёвала форму протесту проти поступованя пражской влады на Підкарпатьскій Руси як у вопросї автономії, так і в одношіню ку позіції **ґубернатора, котрый быв „ґубернатором лем своїм званём“.**

Ку демісії дав Жатковіч публічне выголошіня, же головнов прічінов того кроку є намага схосновати будьяке средство, котре бы помогло тому, жебы автономія была зреалізована на Підкарпатю штонайскоріше.

Назначів таксамо, же бы міг розбігнути і загранічну аґітацію, доконця погрозив, же в припадї неприятя своёй демісії, опублікує документы, котры компромітують чехословацьку владу і іншых представителїв Чехословакії.

Жатковічова демісія в тім часї не была владов прията. Навеце, до конця марца о тім влада ани нияк не інформовала.

Зачатком апріля ся часть чеськой пресы поставила за Ґріґорія Жатковіча. Пражска ґазета *Tribuna* 5-го апріля вышла з оборонов ґубернаторовой позіції і ёго демісію означіла за штатницькый крок. **10-го апріля Жатковіч знова жадав о приятя демісії**. О тім кроку інформував як президента републікы, так і новинарів. Аж тогды зачала влада їднати з ґубернатором, но тоты їднаня не вели до нічого. **Хоць Прага хотїла, жебы Жатковіч зістав у своїй функції, не хотїла прияти ани єдну з ёго пожадавок.**

Кедьже їднаня скончіли без будьякого компромісного резултату, президент Томаш Ґарік Масарік наконець 16-го апріля резіґнацію першого ґубернатора Підкарпатьской Руси прияв.

І кедь ся могло відїти, же є то ріщіня проблемів, реално то быв лем зачаток довшой конштітучной крізы а кресло ґубернатора зістало аж до 1923-го року необсаджене. Кріза то была досправдова, кедьже знепокоёвала і президента републікы, котрый о тім писав і у своїх особных позначках.

Одход до Споєных штатів Америкы

Жатковіч ся даякый час по резіґнації іщі стримав на Підкарпатю. **До Споєных штатів Америкы, де жыв од свого дїтинства, вернув ся аж юли 1921-го року**. Одышов скламаный з поступу чехословацькой влады і **підкарпаторусиньска політічна сцена тым стратила найспособнїшого і найдослїднїшого опонента пражского централізма.**

По своїм навернутю до Споєных штатів Америкы Жатковіч зачав з велічезнов пропаґачнов актівностёв. Про америцькых Русинів написав ***„Expose Dr. G. I. Žatkoviča, byvšeho gubernatora Podkarpatskoj Rusi, o Podkarpatskoj Rusi“***. В дашто веце як 40-сторінковій публікації Жатковіч аналізовав цілый процес припоїня Підкарпатьской Руси до складу Чехословакії як їй автономной области і намагы о реалізацію автономії по выникнутю републікы.

Крітік Чехословакії

Ґріґорій Жатковіч вернув ся до Споєных штатів Америкы, як уж было спомянуто скламаный. То і давав ясно знати.

Чехословакію по навернутю до Америкы безперестанно крітіковав у многых своїх роботах. Мілосердным ку Чехословакії зачав быти знова аж по зачатку 2-ой світовой войны, коли ся вернув ку ідеї, же найлїпшов путёв про Русинів є быти по войнї знова в державі з Чехами і Словаками. Жаль, історія ся вже зачала по войнї писати цалком іншак. Умер 26. 3. 1967 у Піттсбурґу штату Пенсілванія в США.

*Здрой: **архів АРК в СР**, управене.*

Проф. Др. Павел Роберт МАҐОЧІЙ, Торонто, Канада

Юбілуючій науковець, професор ПЕТЕР ШВОРЦ

Петер Шворц (Peter Švorc) нар. 31. 1. 1957 у Ліптовскім Мікулашу тогдышнёй Чехословакії, теперь на теріторії Словакії. Є словацькым історіком і высокошкольскым педаґоґом.

П. Шворц є одборником на історію Чехословакії першой половины 20. ст., главно історію выходной Словакії і Підкарпатьской Руси того періоду. О тій проблематіці чітать лекції на Пряшівскій університі в Пряшові. Опубліковав дакілько своїх робот, присвяченых проблематіці припоїня Підкарпатьской Руси ід Чехословакії і єй розвитку в меджівойновых роках. Суть то главні дві знамы публікації: „Zakliata krajina: Podkarpatská Rus', 1918 – 1946" (1996) і „Stručné dejiny Podkarpatskej Rusi, Vol. II: 1918 – 1946" (1996).

Окрему позорность професор Шворц придїлять проблематіці вызначіня етноліґвістічной граніці меджі Словаками і Русинами: „Krajinská hranica medzi Slovenskom a Podkarpatskou Rusou v medzivojnovom období, 1919 – 1939" (2003).

Роботы професора Шворца выходять із ёго довгорочных бадань і штудій архівных матеріалів і наслїдного вывжытя архівных документів у своїх научных публікаціях. Роботы професора Шворца ся вызначують нестранным поглядом на русиньскый народный вопрос. Они приспіли к інформованю словацькой сполочности о історічній земли на выходї од їх країны.

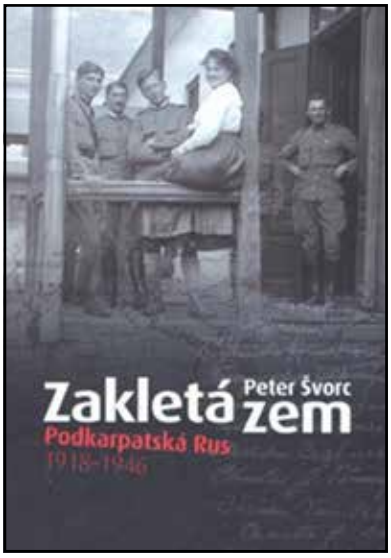

Література: Peter Švorc, *Personálna bibliografia do roku 2002* (Prešov, 2002).

Здрой: „Енциклопедія історії та культури карпатських русинів" зоставителїв П. Р. Маґочія і І. Попа, Ужгород: Видавництво В. Падяка, 2010, с. 815, переклад із україньского языка: ***А. З.***

Юбілей професора ГЕНРИКА ФОНТАНЬСКОГО

Генрик Фонтаньскый (Henryk Fontański) нар. 30. 1. 1947 у Ченстоховій, в Польщі. Є польскым лінґвістом і професором університы.

Г. Фонтаньскый учів російскый язык у Высшій педаґоґічній школї в містї Ополе (1971 – 1978) і на Слезьскій університі в містї Катовіце (од р. 1978; професор у р. 2000). Ту довгы роки робив як директор Інштітуту выходославяньской філології Філологічного оддїлїня.

Од зачатку 1990-ых років активно сполупрацує з Русинами-Лемками у сферї кодіфікації їх языка, опубліковав дакілько бадань на тоту тему. В шырокій научній творчости Г. Фонтаньского ся находить много публікацій занимаючіх ся проблемами лемківского языка. То є, наприклад, ***„Ґраматыка лемківского языка"*** (2000), якой є сполуавтором вєдно з Мирославов Хомяк, ці ***„Студия над лемківскым синтаксисом"*** (2014). Выступав на многых научных семінарах або конференціях, наприклад, і на IV. Меджінароднім конґресї русиньского языка, котрый проходив у септембрї у 2015-ім роцї в Пряшові.

Юбілантови желаме многая і благая лїта!

-аз-

РУСИН Одборный і літературный часопис выдавать **Академія русиньской культуры в СР (6х ročne, náklad 1100 ks, IČO: 17079748).** Предплатне 12 евр. Адреса редакції: **Академія русиньской культуры в СР, Duchnovičovo nám. 1, 080 01 Prešov, SR.** Телефон: **0917 171 912.** Шефредактор: **Мґр. Александер Зозуляк**, языковый редактор: **ПгДр. Кветослава Копорова, ПгД.,** редактор: **Мґр. Михал Павліч, ПгД.** Реґістрачны числа: **ISSN 1339-5483, EV 328/08, MIČ 49 589**. Адреса на інтернеті: **www.rusynacademy.sk**, e-mail: **zozulakpo@gmail.com**. Выдане 14. апріля 2022 р.

KULT MINOR
FOND NA PODPORU KULTÚRY NÁRODNOSTNÝCH MENŠÍN

Realizované z finančnou podporou Fondu na podporu kultúry národnostných menšín

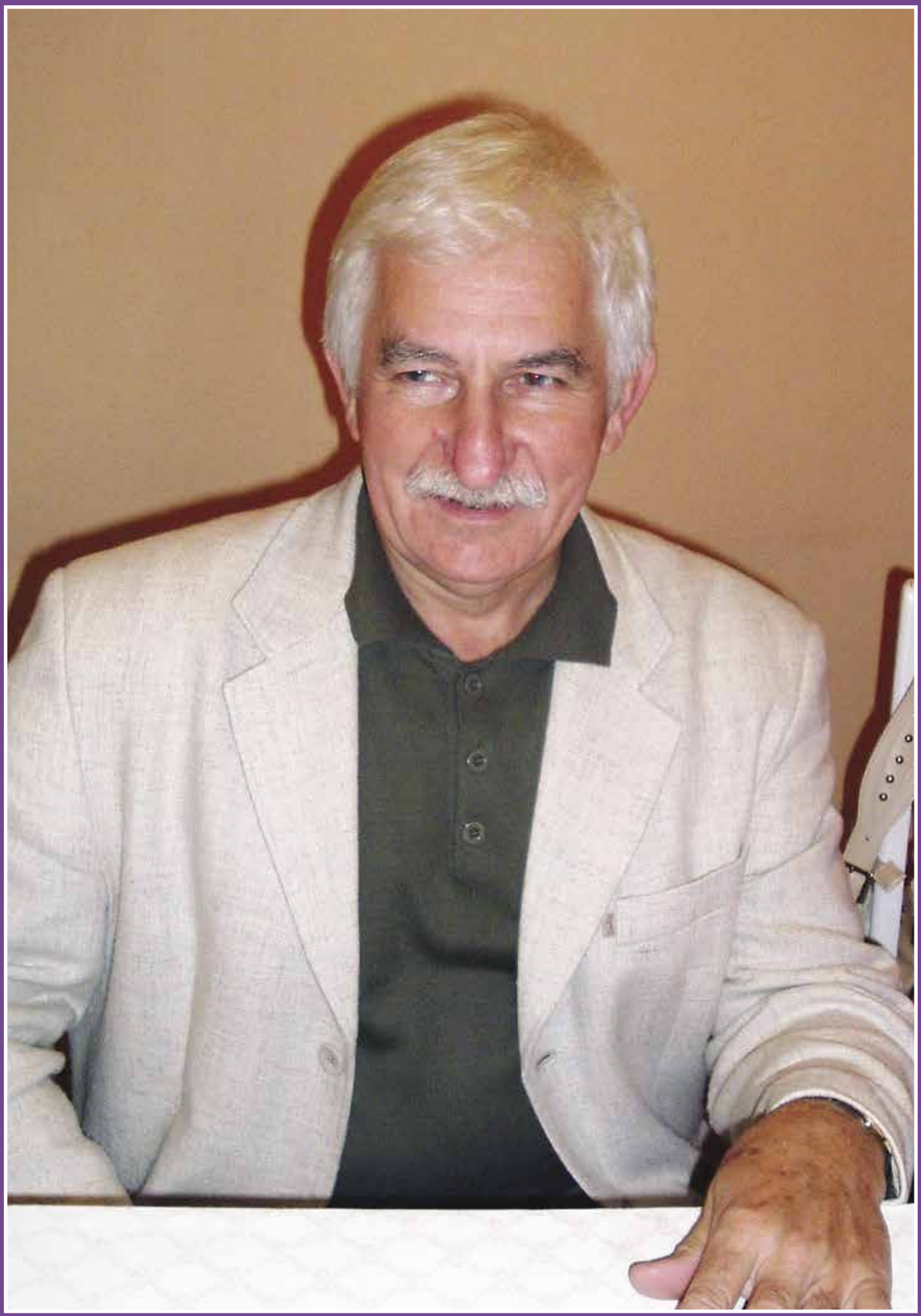

• Польскый науковець проф. др. габ. ГЕНРИК ФОНТАНЬСКЫЙ, якый ся довгы рокы занимать і лемківскім языком, не так давно святковав 75 років жывота. *Фотка: А. З.*

• Своїх 60 років жывота перекрочів словацькый научный працовник Пряшівской універзіты в Пряшові проф. ПгДр. ПЕТЕР ШВОРЦ, к. н., котрый ся занимать ай історіёв Русинів. *Фотка: А. З.*